



УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ

ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ  
У ЈАГОДИНИ



Милана Мијалковића 14, 35000 Јагодина, Србија  
тел. 035 223805, [www.pefja.kg.ac.rs](http://www.pefja.kg.ac.rs)

СКРИПТА ИЗ ПРЕДМЕТА

# ОСНОВЕ ВИЗУЕЛНЕ УМЕТНОСТИ

І део

Доц. др Миа Арсенијевић

Јагодина, 2017.



# УМЕТНОСТ ПРАИСТОРИЈЕ И ПРИМИТИВНА УМЕТНОСТ

Предмет:  
Основе визуелне уметности

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић

Када је човек почео да ствара уметничка дела?

Шта га је подстакло да то чини?

Да ли су то дела уметности или не?

## ПРАИСТОРИЈСКА УМЕТНОСТ

Праисторија је временски период који траје до појаве првих писама. Изучавањем праисторије бави се археологија. У праисторији разликујемо следећа раздобља:

### Камено доба

**Еолит** (појава каменог доба, 1.000.000 – 600.000. г. п. н. е.)

**Палеолит** (старије камено доба, 600.000 – 10.000. г. п. н. е.)

**Неолит** (млађе камено доба, 10.000 - 3.000. г. п. н. е.)

### Метално доба

**Енеолит – бакарно доба** (3.000 – 2.000. г. п. н. е.)

**Бронзано доба** (од 2.200 . г.п.н.е. од 1.000. г. п. н. е.)

**Гвоздено доба** (од 1.000. г. п. н. е. до почетка нове ере)

Наши најстарији преци почели су да ходају по земљи пре око милион година (у доба еолита) али како су се тада служили рукама није нам потпуно познато. Међутим, са почетком палеолита наилази се на прве трагове оруђа – повезао је облике из природе са одређеним функцијама и свесно их користио за одређену намену. У последњем периоду палеолита, пре око 20.000 г.п.н.е. наилазима на прве пећинске цртеже.

## Уметност праисторије

		Станиште	делатност	веровање
Доба камена	Старије камено доба Палеолит	Природно Прилагођено (пећина)	Сакупљање плодова Лов риболов Алат од грубо тесаног камена	Култ плодности
	Средње камено доба Мезолит	(пећина) Лепенски вир	Сакупљање плодова Лов риболов Алат од тесаног и глачаног камена	Култ предака
	Млађе камено доба	Насеља Сојенице земунице	Земљорадња Сточарство Алат од глачаног камена керамика	Култ Сунца
Доба метала	Доба бронзе Доба гвозђа	Насеља опасана бедемима	Земљорадња Занати Хијерархија у друштву	Прве религије Вера у загробни живот



Најстарије пећинско сликарство налазимо у дубини **пећине Алтамира** у Шпанији. Сlike одликује снажан, сигуран цртеж, добро познавање анатомије, префињено и контролисано сенчење које облицима даје изражену пластичност. Иако су на умору, животињама није одузето достојанство – човек им указује пун респект јер од њих, тј. од улова, зависи и његов опстанак.

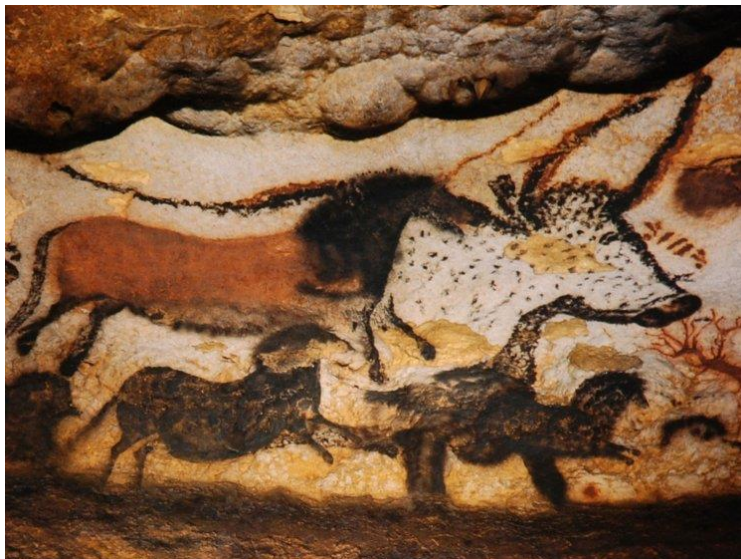


Рањени бизон, пећина Алтамира, Шпанија,  
палеолитска уметност, 15000 – 10000 г.п.н.е.





Коњ, пећина Ласко, Француска, палеолитска уметност



Пећина Ласко, Француска, палеолитска уметност

Животиње сликане једна преко друге – животиња има магијско дејство само за тај један лов за чије је потребе сликана



Пећина Ласко, Француска, палеолитска уметност

Отисци човекове шаке означавају његову надмоћ над животињама;  
Животиња је кроз ритуал покорена, човек се нада да ће и лов бити успешан.

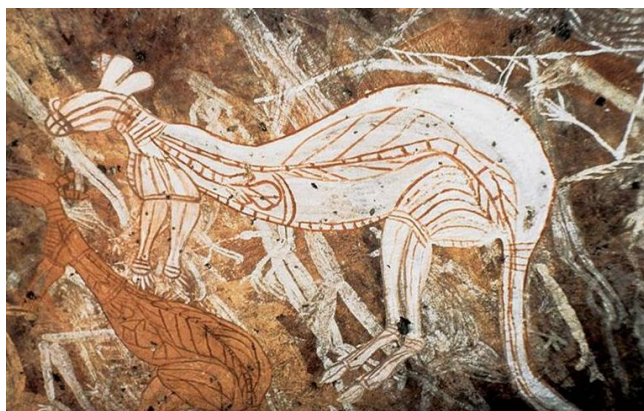


**Вилендорфска венера** је статуета женске особе, пронађена 1908. године на палеолитском налазишту близу Вилендорфа (Доња Аустрија). Претпоставља се да је из периода од 24.000 до 22.000 г. п.н.е.

Вилендорфска венера је праисторијски идол плодности и материнства. Статуета је висока 11,1 cm, а обликована је од кречњачког камена обојеног црвеним окером. Представља женску фигуру, преувеличаних груди, бедара и стомака, који наглашавају везу са трудноћом. Вилендорфска Венера се данас чува у бечком Природњачком музеју.



**Лепенски Вир** је једно од највећих и најзначајнијих неолитских археолошких налазишта. Смештено је на десној обали Дунава у Ђердапској клисури, у Србији. Овај локалитет био је седиште једне од најважнијих и најсложенијих култура праисторије. Између 1965. и 1970. откривено је рибарско ловачко насеље са зачецима култивације и доместификације. С обзиром да су се људи ове насеобине превасходно бавили риболовом, и њихови 'идоли' имали су карактеристична тела са како људским тако и рибликим одликама – тело је људско, са израженом главом и рибликим цртама лица.



Рентгенски цртеж кенгура, уметност Аборицина

У раздобљу неолита људи покушавају да припитоме животиње и произведу зрнасту храну. Формирају се трајне сеоске заједнице које више не зависе искључиво од природе, односно од временских услова. Камен је и даље главни материјал за израду оруђа. Одређене заједнице Аборицина у Аустралији и Бушмана у Африци и данас живе у условима врло сличним оним у доба неолита.





Јерихон, очувана насеобина из неолитског периода

У праисторијском **Јерихону**, данашњи Јордан, пронађене су скупине веома импресивних скулптура људских глава из времена између 7000. и 6000. г. п.н.е. То су праве људске лобање, којима је лице реконструисано у обојеном гипсу са комадима морских шкољки уместо очију. Финоћа и прецизност моделовања, сами по себи су велико достигнуће, без обзира на рани датум. Штавише, црте лица не приказују један исти тип — свака лобања има јасно индивидуално обележје. За разлику од палеолитске уметности, која се развила из перцепције случајних слика, јерихонске главе имају сврху, не да стварају живот, већ да га наставе после смрти, замењујући пролазно тело трајнијим материјалом.



Претпоставља се да су главе биле постављане на површину земље, док су тела сахрањивана испод кућног пода, а највероватније су припадале поштованим прецима. Јерихонске главе намећу на помисао да је неолитски човек веровао у дух или душу, чије је седиште било у глави која је могла да надживи тело и задржи моћ над судбином каснијих поколења, па га је требало умирити и држати под својом влашћу. Сачуване главе биле су клопке за духове, које су имале за циљ да дувое предака задрже у њиховом првобитном боравишту.



Мегалитска остварења на тлу Европе у доба неолита  
Стоунхенџ, посвећен култу Сунца

**Долмен** је праисторијски мегалитски гроб, изграђен од окомитих камених блокова и наткриван каменом плочом. **Кромлеси** су група долмена постављених тако да чине круг, баш као што се види на примеру Стоунхенџа.



Фигурине из Винче

**Винчанска култура** представља млађенеолитску културу Европе која се простирала на територији данашње Србије, Румуније, Македоније и Босне и Херцеговине. Винчанска култура је била технолошки најнапреднија праисторијска култура у свету. Најранија металургија бакра у Европи потиче са винчанског локалитета Беловоде у источној Србији.





Дупљајска колица, теракота, XVI – XIII в.п.н.е, бронзано доба, нађена у селу Дупљаји код Вршца

Колица округлог облика, на три точка, вуку барске птице. Статуа представља стилизовану фигуру мушкарца са птичјим лицем и дугачком одором. Дупљајска колица су тесно везана за култ плодности и вегетације. Појаву новог божанства, господара Сунца, условили су нови друштвени односи у којима мушкарац, као носилац нове економике и друштвене организације, добија већа права и власт.



Гипсом обложена људска лобања из Нове Гвинеје, XIX век

**Примитивна уметност** је уметност настала у заједницама примитивних народа, како у доба праисторије тако и у заједницама народа који и даље живе на нивоу неолита у Африци, Аустралији и Океанији као и у индијанским културама у Јужној и Северној Америци. Ова уметност се заснива на традицији. У 20. веку је ова архаична уметност изазвала велику пажњу нарочито од стране кубиста и експресиониста.



Стилизоване монументалне скулптуре на Ускршњим острвима



Примитивне маске

# ЕГИПАТСКА УМЕТНОСТ

Предмет:  
Основе визуелне уметности

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић

## ПРВЕ ДРЖАВЕ

Појава писма



прекретница из  
праисторије ка историји



Писмо се појављује око 3.000 г.п.н.е.

Са појавом писма поклапа се и прелазак на праву пољопривреду и земљорадњу, што води бољој организацији живота који више није номадски већ се одвија у организованим сталним заједницама. Број становника је у сталном порасту, а појединци се све више богате. Убрзо долази до поодвајања становништва по слојевима, као и до издвајања једне личности као вође. Ово су почеци државе у којој осим владара и свештенство има значајну улогу – веровања добијају системски облик.

Прве цивилизације, и прве државе, развијају се на просторима на којима су и неолитски људи стварали своја насеља - простор Блиског Истока. Између 3.500 – 3.000 г.п.н.е. на том простору настају прве државе, Египат и Месопотамија.

## ЕГИПАТСКО ПИСМО



Хијероглифи – египатско писмо

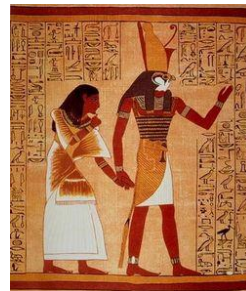


Писар

## ВЕРОВАЊА СТАРИХ ЕГИПЋАНА

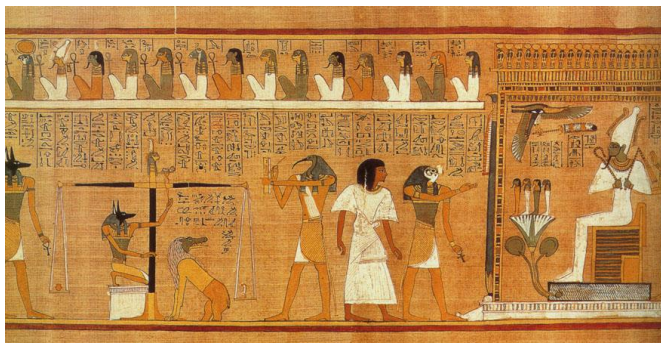
Уметност старих Египћана везана је за владара, фараона, и свештенство, а посвећена култу мртвих и загробном животу у који су веровали.

Веровања Египћана била су политеистичка, односно разликовала су се од градо до града. Оно што им је пак било заједничко је веровање у тријаду ОЗИРИС – ИЗИДА – НЕФТИС. Озирис је бог, син Земље (мушког принципа) и неба (женског принципа). Изиди и Нефтис су женска божанства која су такође изродили небо и земља. Изиди је притом била Озирисова и жена и сестра. Сам фараон након смрти постаје бог Озирис, док је за живота сматран Хорусом, по веровањима Озирисовим братом који га је и убио. На сликама Озирис је приказиван са зеленим лицем, пошто је мртав, а Хорус је сликан са главом сокола.





Египћани су веровали и у душу - КА, због чега су балзамовали и мумифицирали тела покојника, посебно фараона. Душа КА је бесмртна, а како се тело ипак може оштетити, Египћани су правили скулптуре у које се душа по потреби може 'уселити'. Душа и дух човека, који су вечни, више се не везују за главу, како је то био обичај код ранијих веровања, већ за срце. Египћани су веровали да након смрти душа одлази на божји суд где се исповеда пред 42 бојанства која вагају душу покојника – његова душа на ваги не сме претегнути перо које се налази на другом тасу.



Вагање душе из Египатске књиге мртв



Обичаји сахрањивања код старих Египћана





Једна од главних карактеристика Египатске уметности је доследност, па се тако одређени принципи и канони нису мењали током дуге историје египатске државе. Египћани су главу и удове сликали из профила, а труп и око анфас. Фараон је сликан увек бос јер се налази на светом тлу. Такође, он је увек 'достојанствен', карактерише га својеврсна 'залеђеност' и највећих је димензија на слици. О осталим ликовима се не води толико рачуна па су они обично ситнијих и неретко сликани уз одређена одступања од канона.

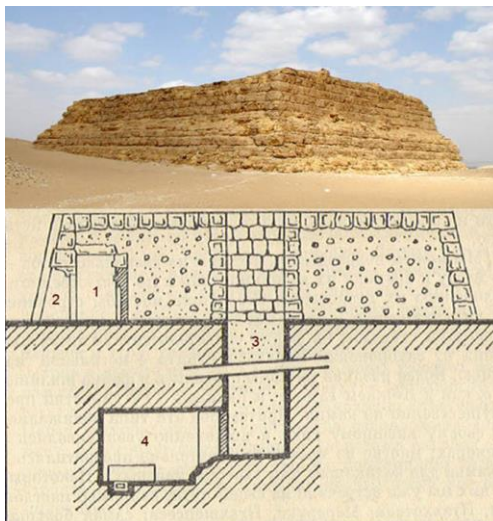


На египатским сликама простор нема дубину, све се дешава на једној линији тла. Не познају перспективу, већ сцене сликају по редовима при чему су доње сцене заправо оне које су ближе нама (ту је обично и представа фараона).

## ЕГИПАТ – СТАРО ЦАРСТВО

Египат, старо царство – од I до VI династије, односно од 3.000 г.п.н.е. до XXII в.п.н.е.

Прва престоница је био град Мемфис, а целокупни живот зависио је од реке Нил. Египћани су у овом периоду живели са десне стране, а сахрањивали се на левој обали Нила. Египатска држава настала је уједињењем Горњег Египта чији је симбол био соко Хорус, и Доњег Египта чији су симболи глава и папирус.



**Мастабе** су првобитни облик гробница у које су се сахрањивали стари Египћани.



У периоду старог царства јављају се и прве пирамиде. Чувена је **Зосерова пирамида** код које је гроб и даље у земљи. Заправо, ова пирамида је увеличана мастаба, а градио ју је архитекта Имхотеп – он је први познати уметник у историји уметности.



Пирамиде у Гизи, Микеринова, Кефренова и Кеопсова

Ове пирамиде су саграђене у доба IV династије. У питању су пирамиде глатких страна, саграђене од крупнијег камена. Сада је сама пирамида гробница, гроб више није у земљи испод пирамиде.



Велика Сфинга у Гизи, са портретом фараона Кефрена





Кефрен



Принц Рахотеп и његова жена Нофрет

Египатске статуе нису још слободне, већ су на неки начин увек везане за неки ослонац. На оба примера види се како их је мајстор обликовао из каменог блока. Статуе се одликују чврстином форме, са индивидуалним цртама присутним само на портретима. Нема правог контрапоста, већ се илузија покрета остварује пружањем једне ноге напред. Египатске скулптуре су често бојене како би се постигао реалистичан приказ. Мушкарац је тамнијег тена, а жена бела.

## ЕГИПАТ – СРЕДЊЕ ЦАРСТВО

Египат, средње царство – од XI до XIII династије

Након рушења старог царства у Египту је трајао период зле среће и политичких нереда. Држава је била раздељена а моћ фараона је знатно опала – фараон више није свемоћно божанство већ његов статус и ауторитет зависе од властите личности фараона.

Међу свештенством се такође дешавају промене – примат преузимају свештеници божанства Амон-Ра, бога Сунца.

Гробнице фараона су и даље на западној страни Нила, у Долини краљева.

Теба је нова престоница, а значајни градови су и Луксор и Карнак.



На портрету **Сезострита III** видимо како опада моћ владара, фараона. Портрет одликују реалистичне црте, фараон није улепшан, стар је - идеализације престаје са опадањем моћи фараона.

## ЕГИПАТ – НОВО ЦАРСТВО

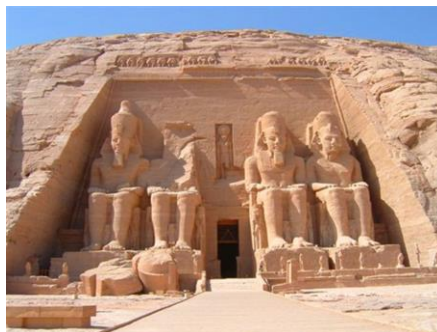
Египат, ново царство – од XVIII до XX династије

Златно доба Египта. Теба је престоница, а врховно божанство је Амон-Ра.

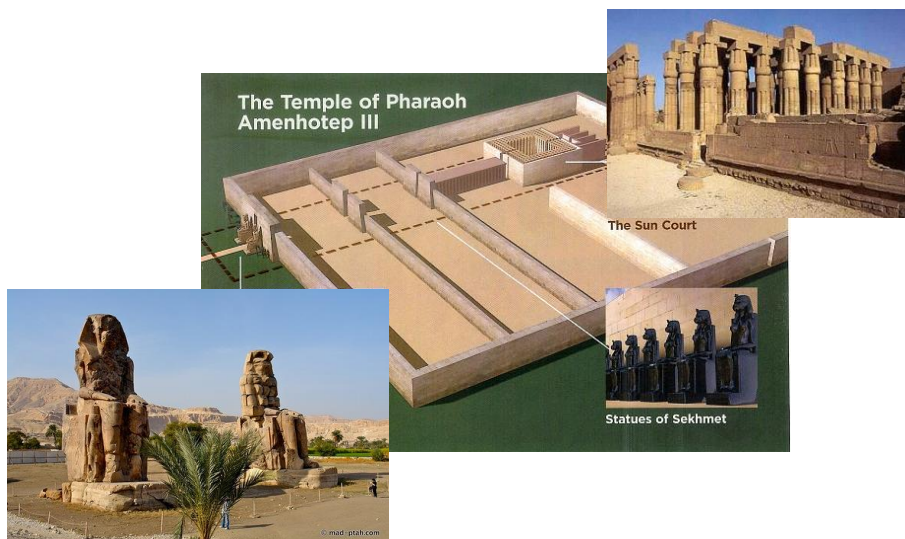
Више се не граде пирамиде, али се храмови и даље граде у Долини краљева. Ово је ретко брдовито подручје на територији Египта, што су архитекте искористиле, па се храмови сада уклапају у брдо.



Храм краљице Хатшепсуте



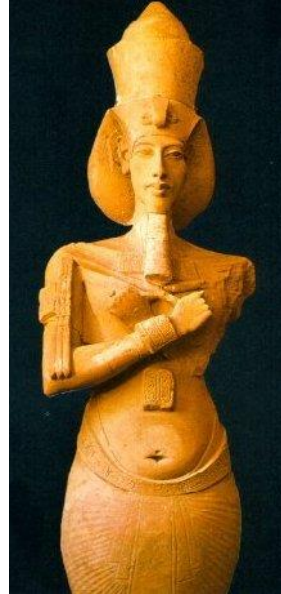
Храм Рамзеса II



**Храм Аменхотепа III у Луксору** посвећен је богу Амон-Ра. Овај храм има шему која ће превађавати и код каснијих египатских храмова - у питању је низ дворишта и дворана опасаних зидовима и монолитним лотосовим стубовима који штите тајне култа .



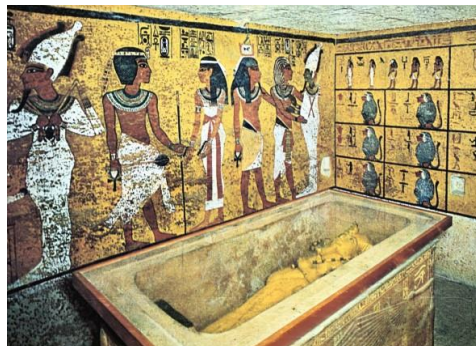
Уметност Новог царства одликује низ стилова и различитих квалитета – од укоченог конзерватизма до сјајне инвентивности, од разметљиве масивности до најделикатније префињености. Уметност верске револуције за време које је фараон Аменофис IV забранио божанство Амон-Ра а пропагирао божанство Атон (сунчев диск), доноси низ новина. Портрет тако није натуралистички већ више личи на карикатуру – такав је и портрет Аменофиса IV. Портрет овог фараона личи на женски, а разлог томе је управо чињеница да бог Атон у себи носи и мушки и женски принцип. Промене стила које су се десиле са верском револуцијом постепено ће се изгубити током владавине Аменофисових наследника.



**Биста краљице Нефертити**, жене Аменофиса IV – ново осећање за форму којом се тежи ка ослобађању од традиционалне укочености египатске уметности



Тутанкамонова златна маска



Тутанкамонова гробница

Тутанкамон је данас један од најпознатијих фараона. Ипак, треба знати да Тутанкамона није прославила његова владавина, већ чињеница да је пуким случајем његова гробница остала неопљачкана и да су је такву пронашли истраживачи почетком прошлог века.



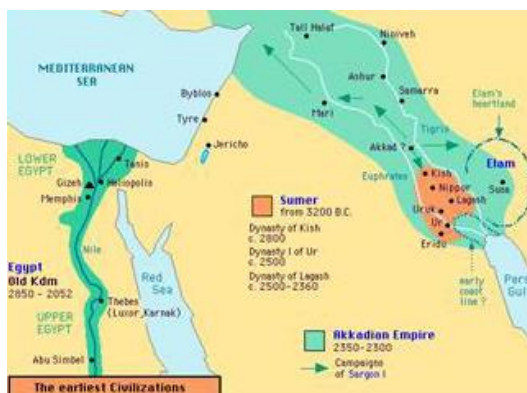
Тутанкамон у лову

# МЕСОПОТАМИЈА, АСИРСКА И ПЕРСИЈСКА УМЕТНОСТ

Предмет:

Основе визуелне уметности 1

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић



У тренутку када долази до уједињења Египта, између река Тигар и Еуфрат ствара се још једна држава – Месопотамија. За разлику од Египта, Месопотамија није била ограђена ни пустињом ни планинама, па је стално била на удару различитих племена која су је пљачкала. У Месопотамији није постојао тако снажан култ владара као у Египту, већ се власт константно мењала. Није било ни јединствене власти, већ је сваки град имао локалне вође, као и свештенство. Најпознатији градови су Ур, Урук, Вавилон.

Први период Месопотамске државе познат је као период сумерске цивилизације; у наредном периоду племе Акад је освојило Месопотамију и са собом донело одређене новине, укључујући успостављање култа владара.



Купопродајни уговор из Шурупака у протоклинастом писму, око 2600. п. н. е., Лувр, Париз.



Хамурабијев законик (стела), око 1760. п. н. е., Лувр, Париз.

Месопотамија је била изузетно уређена држава, са прецизно вођеном документацијом. Писало се најпре сликовним, а онда клинастим писмом које је најпре бројало око 2000 знакова, а касније је сужено на око 600. Овим суженим писмом написан је чувени Хамурабијев законик. Писало се на глиненим плочицама.



Бели храм у Уруку



Остаци града Вавилона

У центру града налазио се храм који представља средиште духовног и световног живота. Како је Месопотамија у равници, храмови су се градили на малом узвишењу, на вештчком брду, због чега су подсећали на степенасте пирамиде. Ипак, њихова функција је сасвим другачија, нису служили за сахраљивање; заправо, Сумери нису много пажње поклањали загробном животу па нема ни грађевина намењених тој сврси. Ови храмови називали су се **зигурати**, а најпознатији зигурат свакако је **Вавилонска кула**. Улаз је увек био са бочне стране, а прилазило му се помоћу система рампи и спиралних степеница. Градило се од опеке која је трошни материјал – зато и није много тога очувано, за разлику од Египта где је грађено каменом.





Питер Бројгел Старији, Вавилонска кула, ренесанса



У доба Сумерске државе скулптуре су прављене од дрвета са металним главама, или од глине ако су у питању скулптуре нешто мањих димензија. Управо убог трошног материјала, није пуно тога очувано из овог периода.

Интересантна је **скупина фигура из Тел-Асмата** – тело и лице су упрошћени да не би скретали пажњу са очију које су 'прозор душе'.





Јарац и дрво – жртвени сталак из Ура



Јастребова стела. детаљ



Харфа из Ура



Глава из Ниниве



Победничка стела Нарам-Сина, детаљ

Долазак племена Акад на просторе Месопотамије донео је одређене новине. Акади су освајачки народ, за време њихове владавине границе Месопотамије су знатно проширене, па не чуди што се поновно успоставља култ владара. Портрет Саргона I, познат и као **глава из Ниниве**, је реалистичан портрет којим се глорификује личност владара. Интересантна, и карактеристична за акадску уметност, јесте наглашена стилизација браде и косе. На **Победничкој стели Нарам-Сина** владар је приказан са роговима (ознака божанства) и као највећа фигура док су мртви непријатељи знатно мањих димензија.

Акади се нису дуго одржали, а чак и за време њихове владавине, Сумери су на делу своје територије задржали власт. Један од градова под сумерско влашћу био је и Лагош, са локалним владаром Гудеом. Сумери су се и даље држали својих обичаја. Они сматрају да је владар слуга Божји на земљи, па владара не глорификују већ га представљају у молитвеном положају. Портрет нема много индивидуалности.



Портрет Гудеа



Акади се деле на Асирце и Вавилонце. Град Вавилон, који је више пута подизан и урушаван, највећу славу достигао је за време вавилонског краља Хамурабија. О врхунском уређењу самог града сведочи чувени **Хамурабијев законик** који садржи ставке везане за економију али и породичне послове у којима жене имају главну улогу. Сам законик исклесан је на огромној стели тешкој око 4 тоне, а на самом врху је представа Хамурабија који разговара са богом Шамашом, богом Сунца и правде. Очи су у првом плану, они се гледају директно, што оставља импресиван утисак на посматраче.



За време акадске владавине у Вавилону је подигнута чувена Вавилонска кула. Њен градитељ био је Набукодоносор. Сама кула није очувана, али је из периода владавине овог вавилноског краља сачувана Иштарина капија, иначе капија Набукодоносорове свете четврти у Вавилону. Капија је импозантних размера, а кресе је бојени рељефи са фантастичним представама животиња. Капија је данас у целости пренета и реконструисана у Историјском музеју у Берлину.



Улаз у Палату Саргона II,  
асирска уметност



Град-држава Асур на горњем току реке Тигра био је опасан великим, грубо клесаним каменим блоковима. На самој градској капији налазиле су се фигуре чувара у виду фантастичних животња. Сама палата, која се налазила унутар зидина, била је изузетно раскошна. Овај принцип царске палате опасане зидинама прати и чувена Палата Саргона II код Дур-Сакура. Иако прављене у рељефу, животиње на улазу пружају утисак пуне скулптуре.



Асурбанипал II у лову на лавове

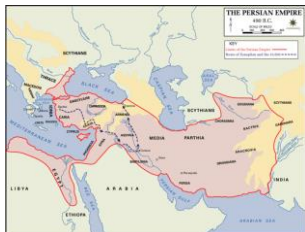


Рањена лавица из Ниниве

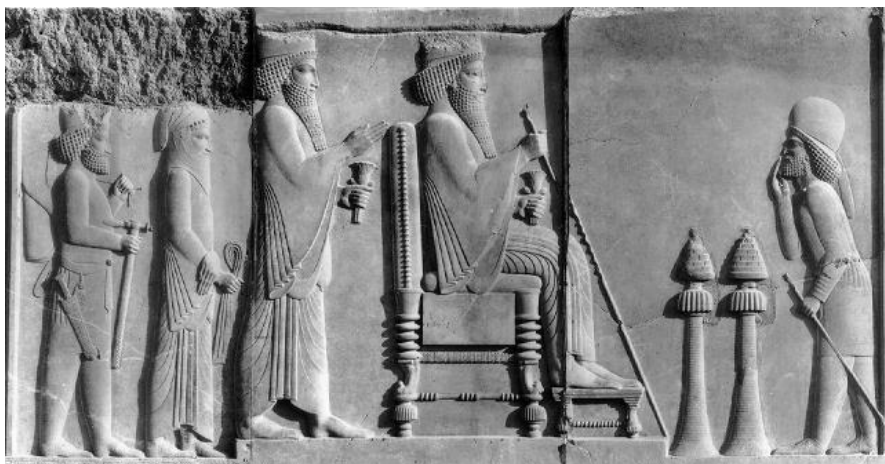
Представе људи у асирској уметности су доста сведене, понекад чак и неспретне, док су животиње пуне живота, снаге, драме, са одличном анатомијом. Лов на лавове био је обавезан на асирском двору, па постоји и мноштво рељефа са том темом. Иначе, управо Асирци уведо праксу наративних рељефа иако код њих они нису још увек тако лако читљиви. Ту праксу ће наставити Грци, а усавршити Римљани.



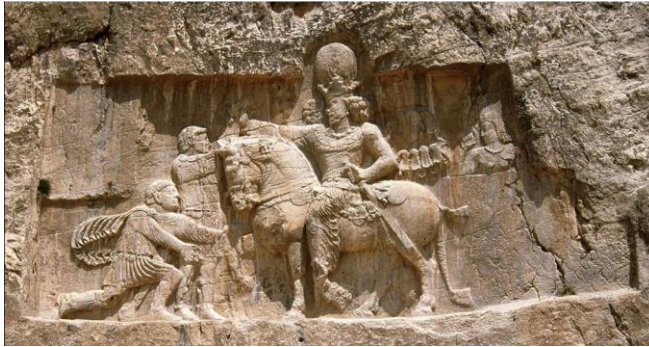
Персија је обухватала простор данашњег Ирана. У питању је територија на којој се кроз историју много пута мењала власт. Различита номадска племена заузимају ову територију али о њиховој историји не знамо пуно јер нису оставили писаних трагова, до оружја и предмета које су сахрањивали са својим мртвима. Мађу нађеним остацима на територији Персије су многобројни метални судови са богатом орнаментиком коју називамо и 'животињски стил'. У овој орнаментацији види се чак тежња ка апстраховању облика.



Персијско царство на свом врхунцу било је под Даријем I и Ксерксом (око 290. г.п.н.е.), и у том тренутку било је веће од египатског и асирског заједно. Персију је срушио тек Александар Македонски, што довољно говори о каквој се држави ради. Персијанци су имали своју религију, веровали су у учење Зороастра – дуализам добра и зла. Обреди су се вршили под ведрим небом па у Персији нема религиозне архитектуре. Они су зато градили велелепне палате у којима се осећа како асирска традиција, тако и утицаји других народа – Египћана и Јонских Грка из Мале Азије. Чувена је палата Персеполису.



Дарије и Ксеркс приликом аудијенције,  
рељеф са Даријове палате у Персеполису



Преоптерећеност декорацијом спречиће персијску монументалну уметност да се даље развија; с друге стране, управо је та декоративност годила примењеној уметности у којој су персијски мајстори постигли знатно више. Персијска примењена уметност успеће да преживи чак пет стотина година и поново процвета кад Персија коначно буде била ослобођена од Римљана. Владари који су извршили овај подвиг припадали су кући Сасанида, а посебно се истакао Шапур I који је гајио Даријове политичке и уметничке амбиције. Шапур је овековечио своју велику победу над Римљанима плитким рељефом са доста декорације, али и присутним римским утицајем.



Иако је под Сасанидима добила нови подстицај, монументална уметност Персије се ни у овом раздобљу није значајније развила. Оно што је пак представљало понос персијске, тј. сасанидске уметности јесу сликане тканине које ће касније дати подстицај исламској и средњовековној европској уметности.

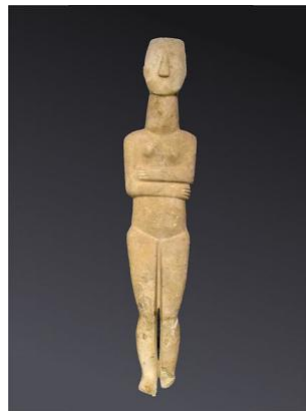
# КРИТСКО-МИНОЈСКА И МИКЕНСКА УМЕТНОСТ; ГРЧКЕ СЛИКАНЕ ВАЗЕ И СКУЛПТУРА АРХАЈСКОГ ПЕРИОДА

Предмет:  
Основе визуелне уметности

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић



Током III и II миленијума пре нове ере у прилици смо да пратимо развој Егејске културе – Критско-минојске културе која се развија на острву Крит и кикладским острвима, и микенске културе која се развија на Пелопонезу.



Прва ископавања на подручју Крита и Киклада извршио је чувени Сер Артур Еванс почетком прошлог века. Најстарији очувани трагови са овог подручја су глинени судови које су Крићани сахрањивали са својим мртвима. Такође, из тог првог периода сачувани су **кикладски идоли** који се такође везују за култ мртвих – у питању су доста стилизоване женске фигуре, елегантних линија и са сведеним лицима, а намена им је била да леже поред покојника.

Крићани нису били Грци, већ народ пристигао из Азије. Када су нешто касније Грци дошли на ово острво, оно их је задивило како својом географијом (јер је 'усамљено' у мору а богато планинама и рекама) тако и остацима критско-минојске културе, па не чуди што су Грци бројне митове везали управо за острво Крит. Свакако да је најпознатији мит о Минотауру и лавиринту, а интересантно је да Грци рођење својим најважнијих богова, међу којима су Зевс и Аполон, везују управо за ово острво.

Иако се у критско-минојској уметности види утицај Египта и Мале Азије, а препознаје евидентна веза са грчком уметношћу, оно што је издваја јесте свежина, неусиљеност, узбудљива лепота. Крићани су се користили линеарним А писмом (које до данас није растумачено), и линеарним Б које је било знатно једноставније и користило се у административне сврхе.

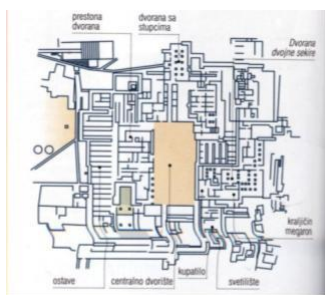
Крићани су били сјајни морепловци, и доминирали су тим делом Средоземља. Владар је био вођа, али у практичном смислу руковођења пословима; култ владара није постојао у овој цивилизацији. Највећи део становништа био је трговачка аристократија. Као трговци и морепловци, Крићани су повезивали све старе цивилизације, одржавали контакт са свима.

Нису градили храмове већ су њихова света места били тзв. гајеви – светилишта под дрветом или у пећинама. Градили су палате, а најчувенија је свакако она у Кнососу за коју се везује и мит о Минотауру.



Палата у Кнососу је без одбрамбених зидова а грађена је попут лавиринта са пуно малих просторија. Палата је на изузетној локацији, са изванредним погледом на залазак Сунца – палата је место за уживање. Просторије су служиле различитој намени, јер крићанска палата није била само кућа владара већ и средиште трговачко-административних послова.

По легенди, краљ Минос је направио лавиринт како би у њега затворио сина **Минотаура**. Миносова жена се заљубила у бика и једном приликом се прерушила и сама у животињу, а бик ју је оплодио. Родила је Минотаура, пола бика пола човека ког је краљ због срамоте затворио у лавиринт.



Остаци палате у Кнососу са рестаурацијом Сер Артура Еванса



Фреска тореадора

Крићанске палате су биле богато осликане, најчешће флоралним мотивима или животињама у покрету. Чак и када представљају човека, критски сликари то раде са дозом елеганције и префињености. Чувена Фреска тореадора представља обредну игру.



Богиња змија  
(змије су ознака божанства  
земље и мушке плодности)

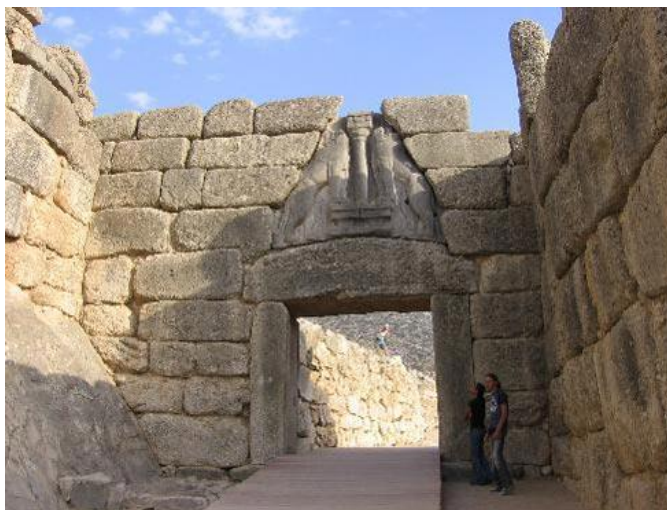


Ваза жетеоца

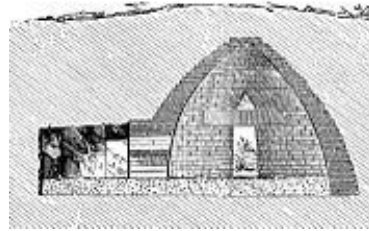
Микенску цивилизацију између 1600. – 1100. г.п.н.е. створила су племена у чије порекло нисмо сигурни. Зна се да нису били Грци јер Дорско племе тек касније долази на ове просторе, а верује се да су у питању староседеоци Пелопонеза.

Користили су линеарно Б писмо које је сродно грчком. Као и критско-минојска, и микенска историја је ушла у грчку митологију – легенда о Зевсу, Данаји и рођењу Персеја, касније чувеног ратника, везују се за Пелопонез и микенску културу. Такође, о Микени која је учествовала у Тројанском рату пева и Хомерова 'Илијада'. У уметности је присутан критско-минојски утицај; верске основе такође прихватају од Крићана са којима су били у сталном контакту.

Микенци су били вешти ратници и велики освајачи. Њихови градови били су попут трвђава, опасани бедемима и грађени од огромног камења због чега их многи називају киклопским. У самом граду је постојала владарска палата, као и мноштво економских просторија, а ту су биле и владарске гробница. Палате су биле богато осликане, са јасним бојама и линијама, и евидентним критским утицајем. Становништво је живело ван градских зидина, у дрвеним кућама, а у град се селило само током рата.



**Лавља капија** је служила као главни улаз у град Микену. Овај чувени дромус грађен је од крупног камења без везива, само са уклапањем камена. Изнад архитравне греде налазе се две лавице (критски утицај) са стубом у средини; стуб представља божанство, а везује се и за оне кикладске идоле, исто тако издужених линија.



Атрејева гробница



Агамемнонова посмртна маска



Пехар из Вафија



Преко грчких сликаних ваза можемо да пратимо развојни пут од Микене до Грчке, тј. доласка Дорског племена (Дорско и Јонско племе чине основу грчке цивилизације).

Грчка је колевка модерног друштвеног уређења. Грчки градови-државе стално су се надметали, што је доприносило њиховом бржем напредовању. Прва грчка скулптура и архитектура нису очуване јер су биле од дрвета, али су зато очуване грчке вазе које су имале огромну примену, како у световном животу тако и у обредима. За различите намене постојале су вазе различитих облика. Ове глинене вазе рађене су у различитим стиливима. Најстарији стил (1100. – 870. г.п.н.е.) је протогеометријски, са апстрактним геометријским шарамма. Вазе су са белом основом, исцртаване црном бојом.



Током IX и VIII века п.н.е. Рађене су **вазе геометријског стила**, са новим мотивима. Чувене вазе из овог периода су **Диплонске вазе**, нађене на Диплонском гробљу крај Атине. Ове вазе имале су двојаку сврху – постављане су као надгробни белег, али се веровало и да су оне симболичан 'пут' ка покојнику, преко њих се могла успоставити веза са покојником. Грци су врло апстрактно схватили загробни живот, али су пуно пажње поклањали погребним споменицима. У приказима на овим споменицима, они не славе загробни, већ овоземаљски живот појединца. Тако су на сликама људске фигуре и животиње – у прво време ове фигуре су прилично шематизоване, и како је то случај на Диплонским вазама, стапају се са масом детаља који прекривају читаву површину вазе (страх уметника од празног простора).



**Ваза Киџи,**  
Коринтски стил, VII век,  
карактерише их појава  
наративних сцена



**Ваза црнофигуративног  
стила,** архајски период,  
Основа од црвене глине  
са цртежима у црној и белој



**Ваза црвенофигуративног  
стила,** класично доба,  
цртеж је комплекснији, а  
позадина се боји црном

Зашто су Грци осликавали вазе? Све ове вазе биле су за свакодневну употребу, а осликаване су из крајње практичних разлога – како би се што боље продале јер је радионица било пуно и конкуренција страховита.

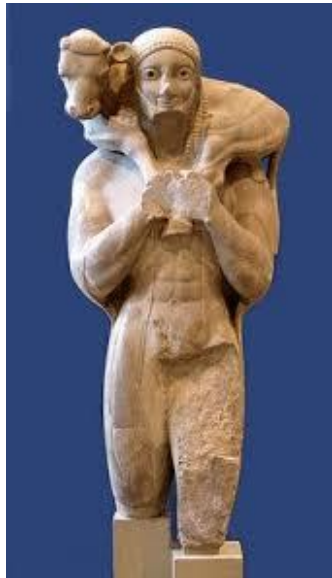
Почевши од VII века п.н.е. почиње убрзани развој грчке цивилизације. И док су из оног претходног периода формирања Грчке очуване тек сликане вазе (геометријски стил), из наредног **архајског** периода (од VII в. п.н.е. – 480.г.п.н.е.) сачуване су и прве самосталне скулптуре. У Египту су рађене монументалне скулптуре, али оне се никад нису у потпуности одвојила од каменог блока или другог ослоња. Грци ће зато скулптуру брзо учинити сасвим самосталном. Грци су вајали најчешће у камену, и своје скулптуре су бојили. За разлику од египатских које су изгледале смирено и спокојно (својствено својој намени), грчке скулптуре су пуне скривеног живота. Прве мушке фигуре називале су се **куриси**, а женске **коре**. Куриси су увек наги, са једном истуреном ногом (наговештај покрета), а коре статичне и обучене.



Курис



Кора

**Москофорос (носач телета)**

Лице добија израз, а јавља се и тзв. **архајски осмех** који краси већину архајских скулптура

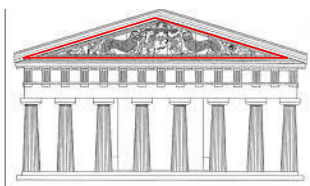
**Хера са Самоса**

Монументална, достојанствена, попут оживљеног стуба



Каријатиде, храм Ерехтејон

Посебан тип женске статуе чине **каријатиде** – оживљени стубови, тј. женске статуе које мењају стубове. Оне су робинје којима се указује поштовање. Јављају се углавном на јонским храмовима, а изузетан пример налазимо на Ерехтејону.

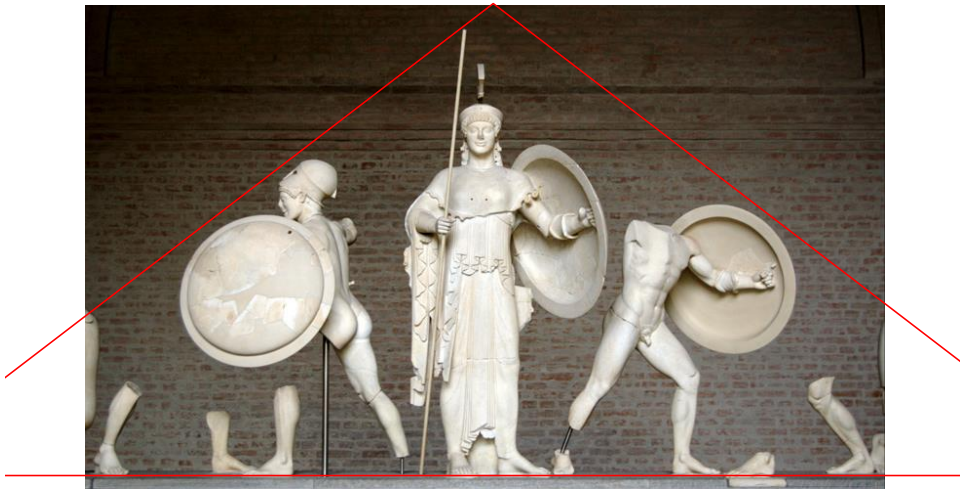


Забат



Забат на Артемидином храму на Крфу, са страшном Горгоном у центру

Када су Грци почели да граде храмове, прихватили су и сада већ вековну традицију пластике везане за архитектуру – плитке рељефе (Египат, Месопотамија) и високи рељеф са чудовиштима-чуварима (Микена). Та пластика је заправо врста вајарства везаног за архитектуру. Посебна пажња поклањала се украшавању **забата**, троугластог простора између архитравне греде и крова који је испуњаван наративним сценама у дубоком рељефу.



Скулптуре са забата Храма у Егини

На забату Храма у Егини више није присутан рељеф, већ је простор испуњен тродимензионалним, самосталним фигурама уклопљеним у задати простор. У средини је богиња Атина која стојећи надгледа битку Грка и Тројанаца.



# ГРЧКА УМЕТНОСТ

Предмет:  
Основе визуелне уметности

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић

	Архитектура	скулптура	сликарство ваза
ПОЧЕЦИ ГРЧКЕ УМЕТНОСТИ И ГЕОМЕТРИЈСКИ СТИЛ (XII – VIII в.п.н.е.)			Вазе геометријског стила
АРХАЈСКИ ПЕРИОД (VIII - VI в.п.н.е.)	Артемидин храм на Крфу Посејдонов храм у Паестуму	Коре и куриси Хера са Самоса Москофорос (Контрапост, архајски осмех)	Вазе млађег геометријског стила (Диплонске вазе)
КЛАСИЧНО (ЗЛАТНО) ДОБА (V - IV в.п.н.е.)	Атински Акропољ: Пропилеји Партенон (дорски храм) Ерехтејон (јонски храм) (V в.п.н.е.)  Маузолеј у Халикарнасу (IV в.п.н.е.)	Вајари Поликлет, Фидија и Скопас (V в.п.н.е.)  Вајари Скопас, Праксител и Лисип (IV в.п.н.е.)	Црнофигурални стил (V в.п.н.е.)  Црвенофигурални стил (IV в.п.н.е.)
ХЕЛЕНИЗАМ (III – II в.п.н.е.)	Александријска библиотека и Фарос Пергамонски олтар	Колос са Родоса Ника са Самотраке Лаокон са синовима	

Ширење грчке цивилизације започиње у Хомерово доба, односно са насељавањем Дорског племена (тзв. Хелена) на грчко тло, и Јонског племена на грчка острва и део подручја Меле Азије. Грци ће убрзо имати и своје колоније у Италији и на Сицилији. Најзначајнији међу грчким градовима-државама била је Атина, која се сматра и колевком демократије (иако жене и робови нису имали право гласа). Иначе, две институције су повезивале ове многобројне грчке градове – у питању су светилишта и Олимпијске игра.

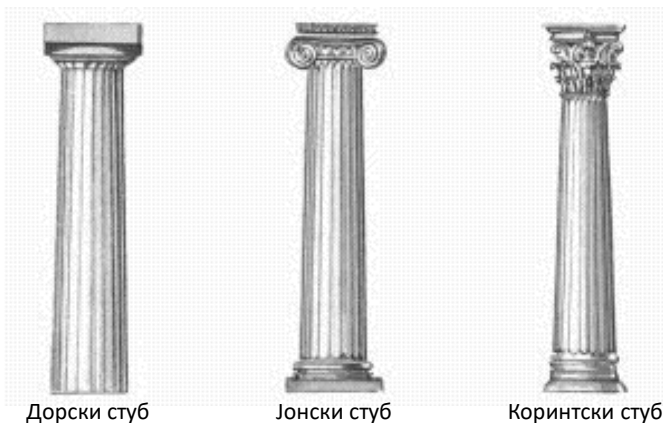


Најзначајније светилиште било је **Аполоново светилиште у Делфима** где је пророчица прорицала на основу водене паре, док су свештеници тумачили та често двосмислена прорицања. **Олимпијске игра** су се одржавале сваке четврте године, и за време игара престајали су сви сукоби и ратови. Такмичили су се само мушкарци, који су били наги, и то у дисциплинама: 1) физичке вештине, 2) управљање коњицом, 3) рецитовање стихова. Колики су значај имале ове игре говори и чињеница да су Грци рачунали време управо од године одржавања прве Олимпијаде, 776.г.п.не.

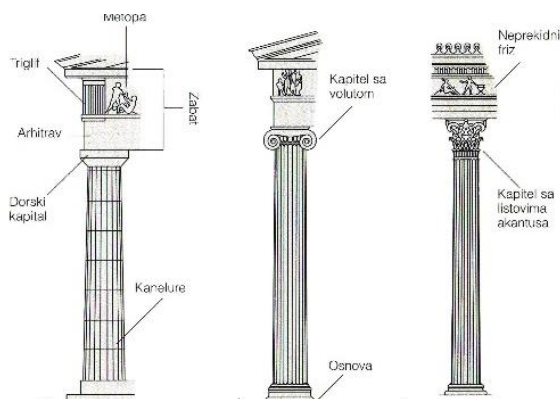
## ГРЧКИ БОГОВИ

<b>ЗЕВС</b>	Врховни бог. Господар муња и громава.
<b>ХЕРА</b>	Богиња неба. Заштитница жена и брака.
<b>ДИОНИС</b>	Бог вина и весеља. Зевсов најмлађи син.
<b>АТИНА</b>	Богиња мудрости
<b>АРЕС</b>	Бог рата.
<b>АПОЛОН</b>	Бог светлости и заштитник уметности.
<b>ПОСЕЈДОН</b>	Бог мора.
<b>ХАД</b>	Владар подземног света.
<b>АФРОДИТА</b>	Богиња љубави

## ГРЧКИ ХРАМ



У грчки храм се не улази. У унутрашњости храма налази се скулптура бога којем је храм посвећен, а само високо свештенство ту има приступ. Интересантно је, и уједно тешко за замислити, да су ови храмови били обојени јарким бојама, али се та боја није очувала. Храм се састоји од пронаоса (предворја), наоса (главне просторије) и још једног одељења сличног предворју. Већина храмова опасана је стубовима, по којима се ови храмови најпре и препознају. Основа је правоугаоник који прати следећи образац – ужа страна има  $X$  стубова, а дужа  $2X + 1$ . Разликујемо више стилова и то **дорски**, **јонски**, и **коринтски**. Носиоц стила је стуб са капителом, који такође прати стилове храма.



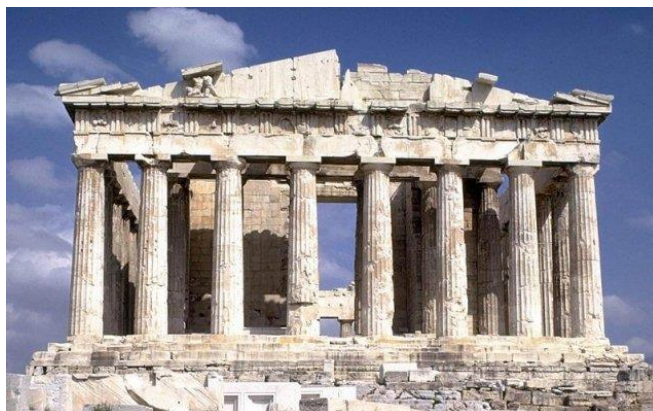
Дорски стуб никада нема основу, док је јонски и коринтски имају. Дорски стуб је нешто пунији у односу на јонски и коринтски који је заправо варијанта јонског – код дорског стуба пропорција ширине и висине износи  $1:7$ , што иначе одговара грађи мушкарца због чега се и овај стуб назива мушким, док је та пропорција код јонског  $1:9$  па се он назива женским. Такође, јонски стуб има значајно више канелура (уздужне шаре на стубу које су уклесане у камен) од дорског. Највећа разлика ипак је у капителу – док дорски стуб има тек јастуче и плочасти део који чине његов једноставни капител, јонски стуб има волуту која подсећа на овновске рогове. Коринтски стуб је још раскошније украшен од јонског па његов капител краси лишће акантуса. Дорски стил карактеристичан је за коплену Грчку (хелени), док су јонски и коринтски развијани под утицај малоазијске културе (јонско племе).



Посејдонов храм у  
Паестуму (Италија),  
дорски стил



Пропилеји, дорски стил



Најпознатији храм у дорском стилу је **Партенон**, саграђен у Атини за време Периклове златне владавине (класично, златно доба грчке уметности). Храм од белог мермера подигли су Иктинос и Каликратес, у част заштитнице града, богиње Атене Партенос (девице). Интересантно је да је ово једино светилиште које су током његове вековне историје користиле све вере, док је једно време служио чак и као остава за муницију. Такође, интересантно је и да храм одудара од целокупне геометрије – има благу закошеност као и пуно мањих одступања, а све како би се постигао ефекат оптичке корекције. Архитекте су успеле, захваљујући несавршеностима храм изгледа савршено симетричан!





За време архајског периода, грађено је углавном у дорском стилу, док су у наредном класичном периоду дорски и јонски стил подједнако заступљени, и неретко се комбинују. У архајско доба, јонски стубови коришћени су само при градњи ризница, а добар пример за то налазимо на Сифинијској ризници у Делфима. Најпознатији храм у јонском стилу подигнут је на Атинском Акропољу за време златног доба Периклове владавине. Нацрт за **Ерехтејон** урадио је чувени Мнесикле, који је радио и Пропилеје. Ерехтејон је иначе на подигнут на важном месту које се везује за митску борбу Атене и Посејдона за град. Храм је из више просторија, и на више нивоа, а један трем украшен је каријатидама.

Коринтски стил јавља се нешто касније, тек пред крај V в.п.н.е., а карактеристично за овај стил јесте акантусово лишће на капителу стуба. Коринтски капител Грци нису много користили, и он ће постати омиљен тек у доба Римљана. У Грчкој се углавном користио у унутрашњости храмова или за комеморативне грађевине попут чувеног **Лисикратовог споменика** у Атини, посвећен великом победнику у читању стихова. Овај споменик представља врхунац коринтског стила и уједно крај златне епохе грчке архитектуре. У наредном периоду, за време Александра, јавиће се различити страни утицаји који ће мењати грчку уметност. У овом периоду долази и до осиромашења Грчке па више нема новца за велике уметничке подухвате.



## ГРЧКИ ГРАД



Милет, план града



Позориште у Епидуру

Град Милет на обали Анадолије у Малој Азији је град који је дуго служио као узор за грчку урбанистику. Био је подељен на квартаве са мрежом улица, и агором – главним градским тргом у средини на којем се одвијао целокупан градски живот. Такође значајна грађевина било је и позориште под ведрим небом, какво је нађено у Милету. Класичан облик грчког позоришта подразумева усечена кружно постављена седишта на падина, док је у средини кружна платформа, бина, тзв. оркестра. Најпознатије грчко позориште је у Епидуру.

## ГРЧКА СКУЛПТУРА КЛАСИЧНОГ ПЕРИОДА

За време архајског периода грчка скулптура достигла је висок ниво, и како се чини, брзо достигла или чак превазишла скулпторска достигнућа Египта и Мале Азије. Ипак, свој прави процват, грчка скулптура доживеће за време класичног периода, током V и IV в.п.н.е. у Атени.

Персијски ратови представљају границу између архајског и класичног периода. За време ових ратова (490. – 440. г.п.н.е.) оштећен је Акропољ, а одмах након завршетка сукоба започела је његова обнова. Ипак, прави и поновни процват Атина је доживела тек за време Перикла (461. – 429.г.п.н.е.).

У класичном периоду уместо строге и усиљене архајске форма наилазимо на уравнотежену несиметрију – код **Критијевог младића** постоји назнака контрапоста иако он још није потпун, док је **Зевс / Посејдон** у снажном покрету, раширених руку и у раскораку. **Контрапост** је иначе став тела при којем се јасно види ослонац на једној нози при чему све линије тела, кукови, и рамена, прате тај покрет. Код ових првих класичних скулптура још увек нема израза лица.

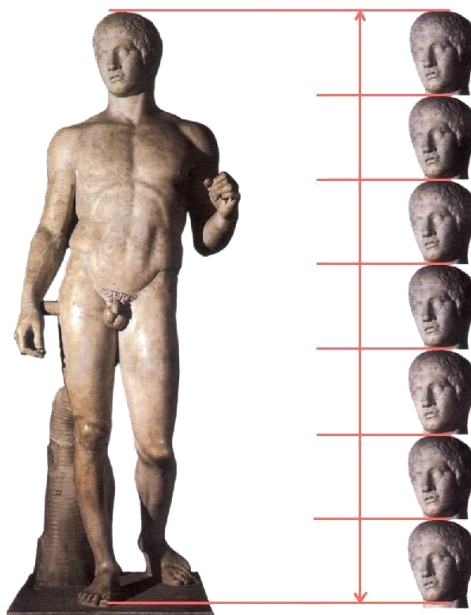


Критијев младић



Зевс / Посејдон

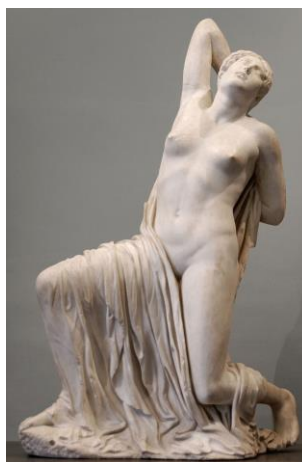
Слободне скулптуре у простору највеће су остварење строгог класичног стила. Хегеладес, иначе аутор Зевса / Посејдона, био је учитељ највећих грчких вајара – **Фидије**, **Поликлета** и **Мирона**. Поликлет је радио атлете, а чувен је и као творац 'канона' – трактата о људским мерама. По Поликлету, идеално мушко тело састоји се од 7 глава. Нажалост, његови оригинални радови нису сачувани, већ његово дело познајемо на основу римских копија. Његов **Дорифорос** (копљоноша) рађен је по овом канону, а ту видимо и нови вид контрапоста код којег је ослонац на истуреној ноzi што додатно оживљава фигуру.



Поликлет, Дорифорос и примена канона



Бацач диска



Ниобида на умору

**Мирон** истражује покрет, али скулптуру жели да обогати и психологијом – жели да ухвати тренутак највеће физичке и психичке напетости, што је и успео на чувеном **Бацачу диска**. Друго чувено Мироново дело је **Ниобида на умору**, скулптура рађена за забат. На Ниобидином лицу видимо **патос** – то је грчка уздржана и племенита патња пуна достојанства, патња која нас посматраче дира али не ужасава.



Након пораза од Персије формиран је Атински поморски савез у којем су биле све грчке државе осим Спарте. Све чланице скупљале су новац у заједничку ризницу, а како није било директних сукоба, Перикле (владар Атине) тај новац користио је за изградњу и обнову Акропоља. Волео је уметност и окружио се уметницима, пре свих, Иктинасом и Фидијом којима је поверена изградња Партефона.

**Фидијино** дело сведочи о правом атинском духу – реално приказати, а опет идеализовати. Фидију интересује представа Бога који има изглед и особине човека, али божанску природу. Већина Фидијиних дела је уништена, најчешће због драгоцених материјала од којих су била вајана, па о њима знамо на основу списка. Међу његовим најзначајнијим делима су **Зевс Олимпијски** и **Атена Промакос** која је стајала на централном тргу на Акропољу. Атина је висока чак 12 метара, и потпуно наоружана (заштитница града). Фидија је био аутор и **Атене Партефонс**, рађене од злата и слоноваче, која се чувала у Партефону.



Фидија, Три парке, забат Партефона



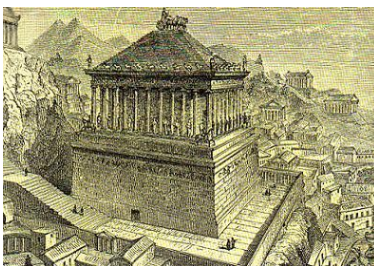
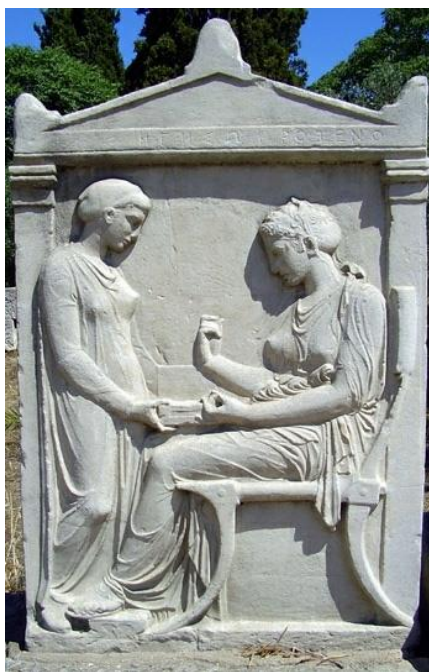
Део партефонског фриза, детаљ

За **Партефон** Фидија је урадио програм и део скулптура, док су остало урадили његови ученици. Партефон је био богато украшен (већина сцена је посвећена богињи Атине којој је и посвећен сам храм). Најпознатија сачувана група фигура са забата Партефона је **Три парке** – види се нов приступ драперији, тзв. 'влажна драперија' која појачава експресију и доприноси бољем повезивању елементата, тј. фигура. Сачувани су и делови фриза (радња која се представља у траци) који је тако обрађен да позадина по први пут изгледа ваздушасто.



Након Периклове владавине, и изгубљеног рата са Спартом, у Атини више није било новца за велике уметничке подухвате, па су се уметници задовољавали и приватним наруџбинама попут оних за надгробне споменика. **Хегесина стела** приказује жанр сцену, дан из живота покојнице, без оплакивања и претеране сете. Споменик је урађен у префињеном рељефу на којем сад већ позадина и заиста добија онај ваздушности квалитет, а читава сцена добија на дубини простора.

Након слабљења Атине и друге грчке државе дошле су у сличну ситуацију, а њихова заједничка претња сада је била Македонија – моћна држава коју су одбачена грчка племена формирала на северу, а која је под Филипом Македонским кренула у походе на грчко тле.



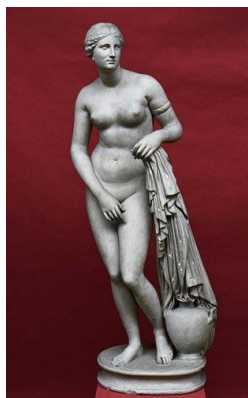
Маузолеј у  
Халикарнасу

Период IV в.п.н.е. представља прекретницу у Грчкој јер се у то време појављују нови центри моћи у Малој Азији – тамо цвета уметност коју предводе атински уметници. Грчки дух је доминантан мада има малоазијских елемената. Влада Фидијина фигура и Поликлетов канон. То је уметност за време Филипа Македонског, док ће се за Александрове владавине у уметности појавити оно 'хеленистичко' – то су форме које корен имају у грчкој класичној уметности али су сада доста слободније интерпретиране, и са пуно утицаја страних држава које је Александар Велики освајао. У ово доба јавља се и једна нова архитектонска форма – маузолеј, која наликује грчком храму који се налази на великом постолу. Ови маузолеји су такође украшавани рељефима са представама обожавања неких богова, или сценама превођења покојника на други свет, што је за класичну грчку уметност било незамисливо. Чувен је био **Маузолеј у Халикарнасу** који није сачуван; очувала се једино скулптура Мауза која је стајала на врху грађевине. У овом позно-класичном, односно предхеленистичком периоду посебно су се истакла дела **Скопаса, Пракситела и Лисипа**.



Скопас, Представа Поткоса      Скопас, детаљи фриза Маузолеја у Халикарнасу

**Скопас** је био препознатљив по крупним и наглашеним очима која одржавају богат унутрашњи живот. Скопас је својим скулптурама хтео да да нешто више од грчког патоса, желео је да им да израз лица. Израз љубавне жудње једног бога представио је у **Представи Поткоса**. Скопас је познат и по фризу Маузолеја у Халикарнасу који за разлику од мирног и достојанственог Партедонског фриза обилује динамиком, ускомешаним формама, контролисаним хаосом који је за класичну епоху био незамислив.

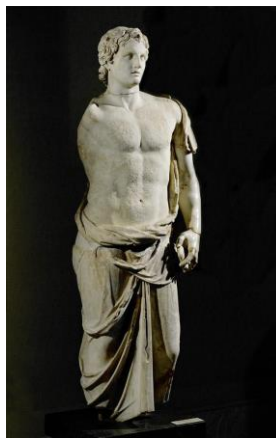


Праксител, Хермес са малим Дионисом      Праксител, Афродита Книђанска

Дела позно-класичног периода углавном осликавају лепоту живота, што је до врхунца доведено у деку **Пракситела**. Његово најпознатије дело је **Хермес са малим Дионисом**, а посебно интересантна је повезаност погледом између ове две фигуре, односно два брата. Ово је иначе скулптура малих димензија (више нема монументалности) са извијеним линијама тупа, игром меких облика – представа уживања и опуштености. Праксителова фигура је нешто издуженија од Поликлетове. Чувена је његова **Афродита Книђанска** - то је био први пут да је богиња приказана нага.



Лисип, Стругач



Лисип, Александар Велики

**Лисипа** су занимале атлете, богови и хероји, искључиво мушкарци. Трагао је за новим канонем људког тела, а за разлику од свих других чувених вајара био је самоук. Лисип доноси дубок продор у простор, што се добро види на његовом **Стругачу** чија рука хоризонтално иде напред. Контрапост је много опуштенији, а покрети неусиљени. Лисип је био лични портретиста Аександра Великог, па иако му портрети нису били омиљени, постао је чувен по **Александровом портрету** као и његовој статуи која се данас чува у Лувру.



Чувена скулптура из овог периода је и **Аполон Белведерски**, непознатог аутора. Ова скулптура одражава идеал лепота која је владала у доба Алексадра Великог.

## ХЕЛЕНИЗАМ



Александријски Фарос



Колос са Родоса

Сматра се да **хеленизам** почиње након смрти Александра Македонског. 'Хеленистал' је био назив за учене Јевеје који су у Александрији (Египат) писали грчким писмом – хеленистичка уметност је грчка уметност која прихвата стране утицаје током освајања Александра Великог. Након Александрове смрти његово велико царство је издељено. Уметност цвета у овом периоду, а центар је управо **Александрија** где је изграђен 'мусеум' (место за учење) и чувена Александријска библиотека. У Александрији је био и чувени Фарос (светионик) који је важио за античко светко чудо, као и Александријски вртови. Чувено дело из овог периода је и **Колос са Родоса**, који се доста дуго одржао док га није порушио јак земљотрес.



Чувена статуа из раног хеленистичког периода је **Нике са Самотраке** (ника значи богиња). Ова статуа се налазила на прамцу једне лађе. Руче и глава су уништени. Скулптура је изразито сугестивна, заиста се чини да је на прамцу брода, да је заплъскују таласи. Ова експресивна фигура добро осликава хеленистичку уметност. Ника је раширених крила, лебди, одолева ветру – међузависност статуе и простора који је окружује.





Афродита се купа



Хермафродит који спава



Фаун Барберини

Хеленистичка уметност цвета у Александрији, на Родосу и градовима Мале Азије, а једна од главних новина јесу нове теме које не одговарају класичном грчком укусу. Такве сцене су **Афродита се купа**, **Хермафродит који спава**, и **Фаун Барберини**.



Чувена скулптура из хеленистичког периода настала је на Родосу. У питању је **Лаокон са синовима**, дело којим је био фасциниран и сам Микеланђело. Скулптура представља Лаокона, јединог Тројанца који се противио увођењу Тројанског коња – зато су њега и његове синове појеле змије. Дело се данас може видети у Ватиканском музеју у Риму.



Као задужбина једном владару, а посвећен Зевсу, у Пергамону је подигнут **Пергамонски олтар**. Читаво западно прочеље данас је постављено у Историјском музеју у Берлину, где се налази и Иштарина капија. Иако вуче корене из грчког храма, на овом олтару виде се различити утицаји – степенице са Персијских палата, жртвеник у облику слова П, док је горњи део решен попут јонског храма.



Римска репродукција Сикионовог приказа Александрове битке, Помпеја

О сликарству се зна углавном на основу писаних извора. Најзначајнији сликар био је Апелес из Сикиона, који је био лични сликар Александра Македонског. Интересантно је да је он Алесандра сликао као црног иако је Александар био плав, а како би боље приказао његову силину.

# ЕТРУРСКА УМЕТНОСТ; РИМСКА УМЕТНОСТ У ДОБА РЕПУБЛИКЕ И ЈУЛИЈАНСКЕ ДИНАСТИЈЕ

Предмет:  
Основе визуелне уметности

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић



Етрурци су народ који је био насељен на Апенинском полуострву пре Римљана. Били су у сталном контакту са Грцима од којих су преузели и азбуку; ипак, њихово писмо до данас није растумачено. Брзо су нестали са политичке сцене – након што су постали савезници Рима, брзо су се у потпуности асимиловали са њима. Етрурија се састојала од низа градова без јединствене власти. Етрурци су били вешти морепловци са снажним флотом, па не чуди што су током VII и VI в.п.н.е. били једна од водећих сила. Римљани су пуно тога наследили и преузели од Етрураца, Римом су чак владали Етрурски краљеви све до формирања републике.

О начину живота Етрураца мало се зна. Њихова архитектура била је од дрвета и зато није сачувана. Ипак, зна се да је храм увек био у светом гају, да је био издигнут, и да је пред улазом имао два реда од по четири стуба. У унутрашњости храма није било скулптура. Ако је уопште било декорације, она се у виду теракотиних скулптура налазила на крову храма. Ретка сачувана архитектонска дела су поједине гробнице рађене од камена које наликују 'вештачком брду', тј. микенским ризницама.



Етрурци су имали развијен урбанизам са две главне улице, хоризонталном и вертикалном, око којих се развија читава мрежа. Имали су канализацију, водовод и систем наводњавања. Ипак, једино сачувано монументално делу етрурске историје је **Градска капија – Порта Аугуста у Перуђи** (II в.п.н.е.) код које први пут срећемо другачији систем конструкције, са луком.



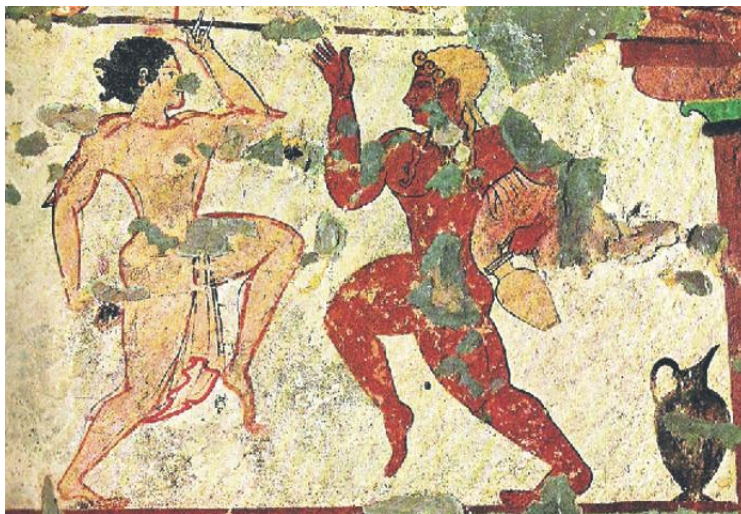
Због блиских веза са Грцима, Етрурци су преузели и нека њихова веровања и божанства. Једна од чувених етрурских скулптура је **Аполон из Веја** на којем видимо типичну етрурску обраду. Скулптура је од теракоте, а у односу на грчка мерила делује грубо – масивно тело, откривено, мишићаве ноге, слободан и одлучан корак. Драперија је слаба тачка јер не прати у потпуности покрете тела. Веза са Грчком види се и у ‘архајском осмеху’. Аполон има крупне очи, а лик чак подсећа на маску.





Саркофаг супружника

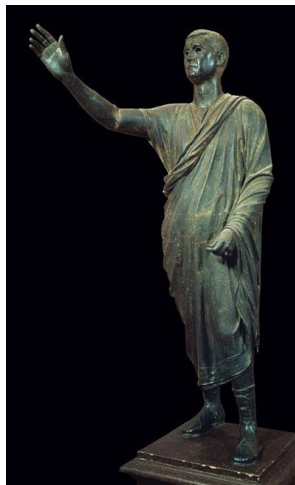
Најпознатије дело етрурске уметности је **Саркофаг супружника** који илуструје њихова размишљања о смрти. На саркофазима се приказују млади људи са типским лицем, који седе на кревету за гозбе – то су веселе и достојанствене фигуре у тренуцима уживања. Не боје се смрти јер сматрају да је то само прелазак на други свет. Због таквог схватања загробног живота, гробнице су биле добро опремљене са свим свакодневним потрепштинама. Овакав оптимистичан став о смрти се неће дуго задржати, па на неким каснијим примерцима уз покојника је обично жена – демон смрти која носи извештај о делима покојника.



Развој зидног сликарства можемо пратити у **гробницама у Тарквинији** где се кроз сликане сцене може пратити промена у размишљању и схватању смрти. Најпознатија је фреска **Играчице** – женско тело је светле пути а мушко тамне, лик је у профилу, очи анфас, одећа је прозирна (утицај Египта), а покрет слободан.



Портрет дечака



Аулуc Метелус

Етрурци су били добри портретисти, а портрете у бронзи довели су на висок ниво. Били су и први портретисти римске аристократије. Њихови портрети су реалистични, а обогаћени психологијом лика. Чувени су **Портрет дечака** и **Аулуc Метелус** који приказује римског грађанина (карактеристичан став, одећа, лице без браде).



Етрурци су били одлични познаваоци обраде бронзе. Чувена Римска вучица, симбол Рима, заправо је дело етрурске уметности. Наиме, Ромул и Рем који окружују вучицу су додати тек у време ренесансе. Вук је за Етрурце био света животиња. Вучица има свиреп изрез и притајену физичку снагу; то је вучица која тражи изгубљене младунце.



Римско царство  
у II в.п.н.е.

Прича о настанку Рима везује се за Тројански рат – након Лаоконове смрти, јунак Енеја (потомак Афродите, односно Венере) са оцем бежи на Апенинско полуострво и оснива град. Након његове смрти, његови наследници Ромул и Рем протерани су из града од стране сила зла, као дечасти су смештени у корпу и бачени у реку Тибар. Дечаке су спасли пастири, а дојила их је вучица. Као одрасли, Ромул и Рем се враћају у град, побеђују зле силе и оснивају нови град – ипак, долази до свађе и Ромул убија брата, а онда оснива град Рим (Рома).

Те 753. г.п.н.е. почиње доба 7 краљева, рани период римске историје из ког ништа није сачувано. Затим је у Риму проглашена Република којом управља Сенат са два конзула (нема власти једног човека) који долазе из реда патриција (аристократије). У доба Републике започела су велика освајања (град на седам брежуљака) – у IV в.п.н.е освајају Етрурију, док су им у III в.п.н.е. циљ биле грчке територије на Апенинима. Римљани су у Другом пунском рату поразили Ханибала, мада је тек војсковођа Сципион у II в.п.н.е, у потпуности уништио Картагину чиме је Риму отворио врата за освајање Египта, Грчке и Персије.

Током I в.п.н.е. у Риму се јављају друштвени немири који резултирају и брзим променама власти. У једном тренутку бива оформљен тријумвират у којем су Марко Крас, Помпеј и Цезар који убрзо добија намесништво у Галији. Цезарова освајања била су прилично успешна са чиме јача његова моћ, па он убрзо успава да добије потпуну власт. Цезар чак подржава Клеопатру у Египту и постаје велики император – не жели да се крунише већ има титулу великог сенатора која је загарантована и која се не бира.

У раном периоду Римљани су имали различита веровања, а пуно тога су и преузимали од Етрураца и Грка. Ипак, касније превладавају божанства која директне паралеле имају у грчким боговима (као и њихове карактеристике) али носе различита имена - Зевс је код Римљана **Јупитер**, Хера је **Јунона**, Атина је **Минерва**, Афродита је **Венера**, **Марс** је бог рата. За Јулијанску династију посебно важни богови су били Венера и Марс.

Често се каже да римска уметност није довољно оригинална, тј. да сувише копира грчку. То није тачно јер Римљани су ценили, проучавали и копирали грчку уметност, али су стварали и нешто сасвим своје. Римска уметност била је космополитска (јер и сама држава је била империја), прихватили су се страни утицаји и уметност пуштала да се слободно, и сходно самом подручју развија. Оно што је пак апсолутно римска тековина јесу рељефи на којима су приказани реални догађаји са реалним људима, као и свакодневне сцене – рељеф приповеда, а то је нпр. било незамисливо у грчкој уметности. Имали су осећај за документарност, што потврђују и њихови изузетни, **натуралистични портрети**.

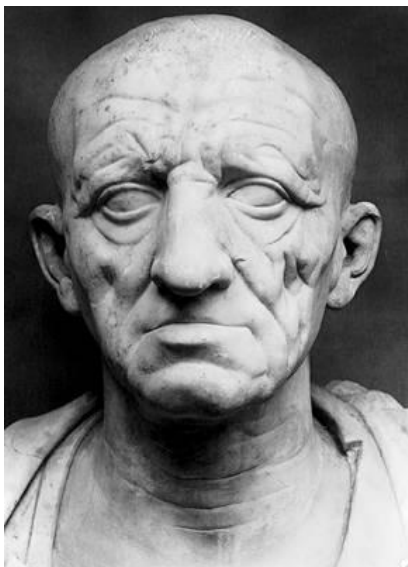


Храм Фортуне Вирилис



Сибилин храм

Римљани су дали снажан допринос архитектури. Они користе грчке стубове, али просторије углавном засвођавају, односно користе лук. Користе и нов материјал, бетон, који им омогућава да граде импозантне грађевине. Римски храм наликује грчком, али му се прилази степеништем, уздигнут је и има велики улазни трем, Цела се дели на три дела, а унутра нема скулптура – Римски богови се не представљају као грчки, апстрактни су и обележавају се симболима. Један од најстаријих храмова је **Храм Фортуне Вирилис**, настао након освајања Грчке. Други тип храма из доба републике је **Сибилин храм**, са коринтским стубовима и кружног облика.



Етрурци су извршили снажан утицај на римску портретну уметност. На **Портрету Римљанина** нема ласкања, види се јака, челична воља; приказан је прави римски дух, без улепшавања, то је прави портрет једног човека.





Форум Јулијанум, остаци



Форум Јулијанум, реконструкција

Уметност у доба Јулијанске династије заправо је уметност у доба Цезара и Октавијана Августа. За своје време Цезар није оставио неко велико уметничко дело, премда га јеста започео – **Римски Форум** или **Форум Јулијанум**, посвећен Венери Генерис, завршен за владавине Октавијана Августа. Само дело има типичан облик римског храма са јединственом целом – комплекс Римског Форума послужиће касније као модел за све императорске форуме.



Јулије Цезар није имао директних наследника па га је наследио син његове сестре, Октавијан. Октавијан је био први римски цар, а имао је и титулу принципа – првог међу једнакима. Он је увео многе нове обичаје, помагао је уметност. Подигао је свој **Августов форум**, посвећен Марсу. Овај храм је био од огромног значаја, а сви императори по повратку у Рим у овај храм су доносили своје дарове.



Августов славолук  
у Риму на новчићу



Августов славолук  
у Риминију

Типично римска грађевина којом доминира лук јесте **тријумфална капија**. Ове капије подизале су се у част тријумфатора који су слављени кроз читав низ обреда и ритуала. По римском схватању, победник се у тренутку тријумфа изједначава са самим Јупитером - зато кроз Рим пролази на двоколицама, изнад њега роб држи лаворов венац и говори му 'не заборави да си човек', прати га читава поворка, а он дарове носи у римски храм. Попут тријумфалних капија изгледају и царски славолуци. **Августов славолук у оквиру Римског форума** подигнут је како би се обележила победа над Марком Антонијем и Клеопатром, али он није сачуван. **Августов славолук у Риминију** уједно је најстарији очувани славолук – у част цара Октавијана Августа Сенат је наложио зидање овог славолука.



Лук је доминирао још једном грађевинам, инфраструктурном. Аквадукти су се састојали из низа лукова и полуобличастих сводова, што је обезбеђивало дуготрајност ових грађевина. Чувен је **Понт ду Гард аквадукт** (водовод) у јужној Француској.



Скоро сва римска уметност прожета је идеологијом, и снажном пропагандом. У циљу представљања Октавијана као императора који широм света доноси мир, у Риму је подигнут споменик **Ара Пацис**. Овај 'олтар мира' има наративне рељефе који приказују реалне догађаје – облици су грчки, али су теме римске.

Изузетно значајан споменик из овог периода је **Август из Примапорте**, коме је Дорифорос био узор. Представа је таква да готово не знамо да ли је то бог или човек – божанско схватање владара. Статуа је рађена по наруџбини Августове жене Ливије, након његове смрти, али упркос томе Октавијан је приказан младолик. Август је у војној одећи, али му је уз младост дат и надљудски, божански раст (2 метра је висина статуе). Овај портрет заправо је илустрација рађања царског култа. Октавијана Августа је наследио син Тиберије али се није дуго задржао на власти. Њега су наследили Калигула и затим Нерон који је у свом хиру најпре запалио Рим (обичне грађевине биле су од дрвета) а онда започео и његову обнову. Нерон је живот завршио самоубиством, а са њиме се угасила и Јулијанска династија.

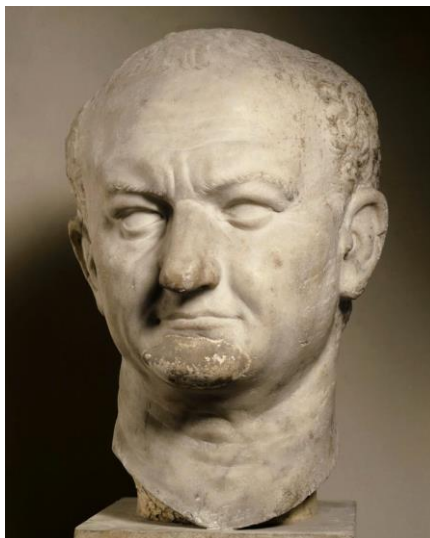


# РИМСКА УМЕТНОСТ ОД ВЛАДАВИНЕ ФЛАФИЈЕВАЦА ДО ПАДА РИМА; РАНОХРИШЋАНСКА УМЕТНОСТ

Предмет:  
Основе визуелне уметности

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић

Након Нерона, 68. г.н.е. на власт долази први од владара из Флавијевске династије, Веспасијан. Веспасијан, који је по занимању био војник, властитим заслугама стигао је до положаја цара. За време своје владавине покушавао је да среди државу која се након Нерона нашла у расулу. Није за собом оставио много споменика, он их је углавном започињао а завршавали су их његови синови који ће га наследити. Подигао је свој Форум којим је попут Октавијана желео да се представи као владар мира. На споменицима из овог доба види се све веће удаљавање од класичног стила, више је слобода, више украса, сада доминирају коринтски капоители. Чуven је **Веспасијанов портрет** који је веома реалистичан, без улепшавања представља цара, али је врло меко обликован.

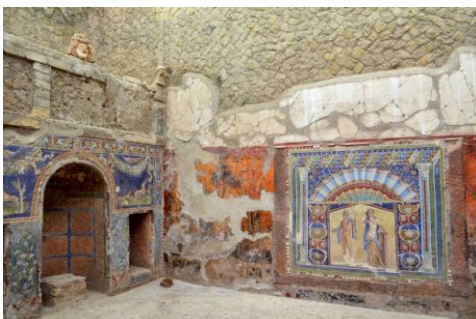


Портрет Веспасијана





У то доба (I век нове ере) подигнута је и једана од највећих и сада најпознатијих римских грађевина, **Колосеум**, која је служила како за представе, тако и за борбе са лавовима, борбе гладијатора, итд. Ова грађевина суштински осликава римску идеологију 'хлеба и игара' који се дају сиротињи како би се држала под контролом. Примао је око 50 000 људи. У основи, то је троспратна грађевина са конструкцијом у средини која је служила за мењање бине. Имала је водовод и канализацију као и сјајну конструкцију степеништа која су до данас сачувана. Грађен је од бетона и камена. Интересантно је да су сва три стила стубова, дорски, јонски и коринтски искоришћена у спољашњој декорацији.

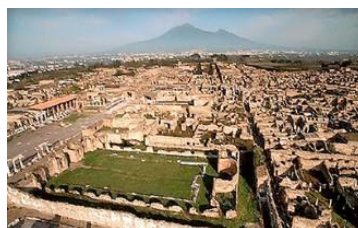


Фреске и мозаици у Вили у Херкулануму



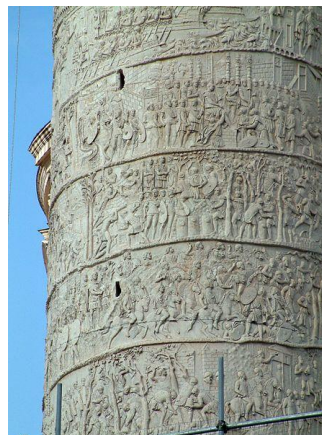
Фреске у кући Ветија

Најпознатије римско сликарство из овог периода нађено је у Помпеји. Фреске су овде сађуване захваљујући пепелу (Помпеја је нестала под лавом током једне ерупције Везува на чијим се обронцима налази). Чувене су **фреске из Виле у Херкулануму**, као и **фреске из Куће Ветија**.





Титов славолук

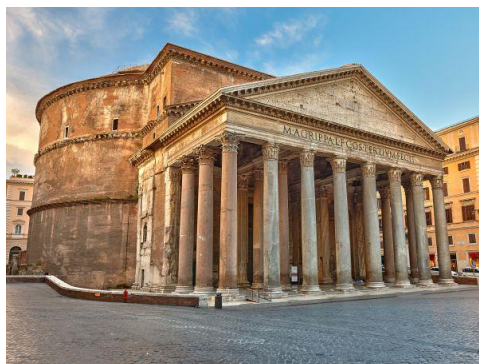


Трајанов стуб

Веспасијана су наследили синови, најпре Тито, а онда Домецијан који је уједно и последњи из ове династије. Домецијан је подигао славолук у част свог брата, познати и добро очувани **Титов славолук**. Славолук је украшен рељефима који величају владара. Након Домецијана на престо долазе владари из Шпаније која је такође била под римском влашћу. Један од тих владара је Трајан чији су ратови против Дачана добро илустровани на чувеном **Трајановом стубу**. Попут стрипа, а у форми спирале, рељеф са летописом ових ратовања обавија стуб који се данас налази у центру Рима.



Трајана је наследио Хадријан, који је пореклом такође са Иберијског острва. Хадријан је обожавао све што долази из Грчке, био је велики поштоваоц грчке традиције, па не чуди ни својврстан заокрет ка класичној уметничкој традицији за време његове владавине. Сахрањен је у његовом маузолеју, чувеној **Тврђави анђела** на обали реке Тибар, у близини Ватикана.



**Пантеон** је подигнут за време Хадријана, а у питању је велики храм у центру Рима посвећен свим боговима. Подигнут је на месту старог римског храма чији су остаци инкорпорирани у нови храм – то је сада улаз Пантеона иза којег је подигнут велики кружни храм покривен кесетним сводом, односно куполом са касетама која у средини има рупу (то обезбеђује светлост у унутрашњости храма)а упркос знатној тежини таваниц храма делује ваздушасто. Храм је посвећен свим боговима, односно планетарним боговима – Римљани знају за седам планета и тим боговима је храм и посвећен. Таваница Пантеона некада је била позлаћена како би се постигао утисак звезданог неба.



Капија тржнице у Милету

И поред открића лука, свода и куполе, Римљани су се увек суштински ослањали на класичну конструкцију, или су пак у своја дела уносили бар дух класичне грчке традиције. Тек после I в.н.е. ово почиње да се мења, и у архитектури наилазимо на супротне струје које долазе из оних области у којима је развијана хеленистичка традиција. Дobar пример представља **Капија тржнице у Милету** која је рађена по узору на сценску архитектуру – доминирају изломљене линије, као и ритмично смењивање увучених и избочених чланова.





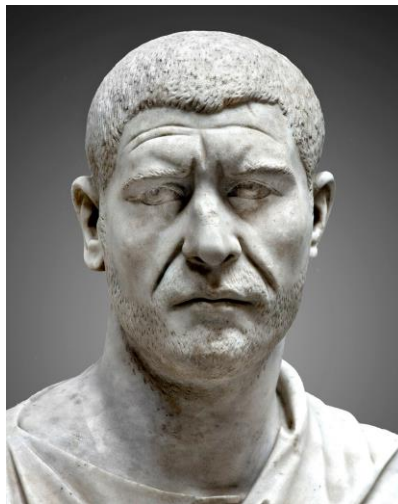
**Римске терме** су била јавна купатила у античком Риму. Већина римских градова је имала бар једну такву грађевину, које су биле центар јавног живота. Богатији Римљани су их обично посећивали сваког дана, док су сиромашнији одлазили једном недељно. Одлазак у јавно купатило у Риму, представљао је исто задовољство као и одлазак у позориште или на гладијаторске борбе. Купање није представљало само хигијену, него сложено задовољство. Понекад су књижевници у термама читали своја дела. Добро очуване су терме у граду Бату у Британији (на слици).

Марко Аурелије је, попут Хадријана, имао велико поштовање према грчкој традицији, био је прохеленистички оријентисан. Он је био један од највећих интелектуалаца свог времена, филозоф и писац. Чуven је **Портрет Марка Аурелија на коњу** који је дуго служио као римски образац за овај тип портрета. Овај коњички портрет славан је још од свог настанка, а у средњем веку је посебно поштован јер се сматрало да представља Константина, првог хришћанског цара. Портрет је некада стајао на тријумфалном луку, подигнутом у част царевог доласка у Рим. Марко је достојанствен у војној униформи али без оружја, он је цар мира, император, а под коњевим копитом некада се налазио рањени варварин (тај део скулптуре је уништен). Данас се скулптура налази на Капитолу, чувеном римском тргу који је пројектовао Микеланђело.



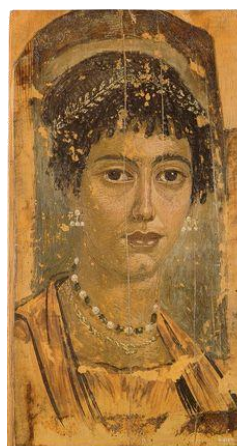
Марко Аурелије на коњу





Портрет Септимија Севера, II век    Портрет Филипа Арабљанина, III век

На портретима војничких царева доминира реалистичан приступ – нема ласкања, ни идеализације, приказује се човек.



Из периода II и III века нове ере сачувани су и сликани портрети на дасци. Ови портрети нађени у Египту, познати су као **Фајумски портрети**. Различити утицаји су присутни – хеленистички, римски, египатски. Заправо, у Египту се у то време вратила традиција мумифицирања тела, а ови портрети причвршћивали су се на место лица. Портрети су рађени техником енкаустике (боја са воском), са увек израженим очима које су огледало душе.

Средином III века цар Диоклецијан је поделио Римско царство на два дела, на западно и источно, а затим и на тетрархије. Ова подела промениће ток римске историје, а постепено ће довести и до пада Рима који више никада неће достићи ни снагу ни размере какво је царство у тренутку поделе имало.

Као паралелу Риму, **цар Константин** је подигао Константинопољ што ће касније осигурати опстанак Источног римског царства и дуго након пада Рима. Друга изузетно значајна одлука Константина била је да прекине прогоне хришћана и хришћанство које је било у свом зачетку, призна за једну од званичних вера у Римском царству. Сам Константин такође ће се приклонити хришћанству након што му се у бици код Милана, у којој је победио сина другог тетрарха, приказао Христов монограм. Константин успева да се још једном наметне као јединствени владар, а Риму на тренутак враћа стари сјај. У Риму је подигао свој славолук на чијим се рељефима он приказује као следбеник претходних римских царева.



Монументални портрет  
Константина Великог (2,5,м)



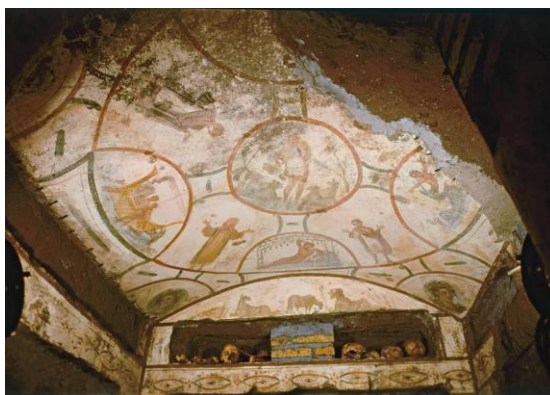
Константинов славолук у Риму

## РАНОХРИШЋАНСКА УМЕТНОСТ

**Ранохришћанска уметност** је хришћанска уметност која се широм Европе развијала у периоду од I до V века. Њени зачеци су у Риму, где је најпре и призната као званична вера одлуком цара Константина 313. године. Константин је хришћанство прогласио легалном вером што је обуставило прогоне хришћана и омогућило хришћанима да изађу из катакомби, односно да праве храмове и јавно указују поштовање Христу. Константин је пред крај живота Рим оставио папи, а сам се преселио у свој град, Константинопољ, који ће након поделе Римског царства 395. године постати центар Источног царства, тј. Византије. Убрзо након ове поделе германска племена покорила су Рим (Западно римско царство), а Византија се од тад сматрала наследником светог римског царства.

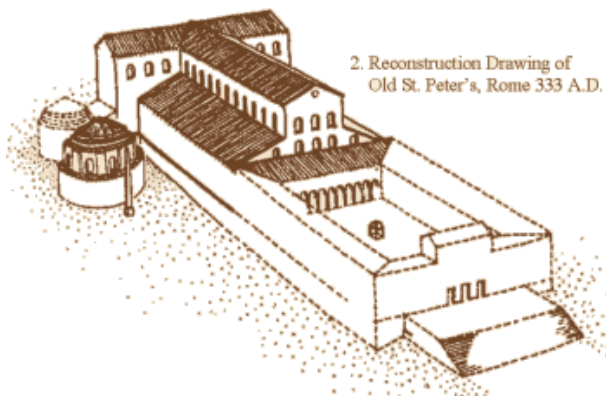
Центри ранохришћанске уметности су Рим, Константинопољ – Цариград, Јерусалим, али и градови у Египту и на Блиском истоку где се такође шири хришћанство. Ипак у овим крајевима се није очуванло много хришћанских споменика јер је ту касније дошао Ислам, а цркве су претворене у џамије.

Хришћанство се налазило у списима, а како би се вера ширила и постала јасна свима (неписменима) морала се преточити у слике које ће сви разумети. Тако се у прво време Христ углавном приказивао као пастир, као риба – иктиас, или као хлеб (симбол енхаристије – део службе још у та рана времена.



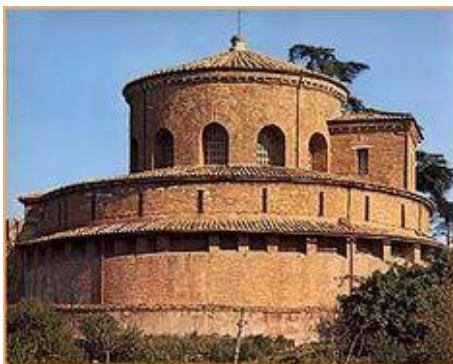
Слике у катакомбама Светог Петра у Риму

Најранија хришћанска уметност нађена је у катакомбама у којима су се хришћани скривали, окупљали али и сахрањивали. Хришћанство као вера је окренуто животу након смрти, спасењу човекове душе и вери у вечни живот, па је сваки хришћанин морао бити прописно сахрањен. Катакомбе су у тој мери проширене временом да су биле сачињене од читавог сплета ходника, и својеврсних дворана – проширења у којима су осликаване таванице. На овим сликама препознајемо одјек помпејанског сликарства. У центру је готово увек Христ, добри пастир, који даје живот за своју овцу. Круг представља небески свод, а крст као основни симбол вере доминира представом.



Након 313. године хришћанско богослужење постаје јавно, и зато је врло брзо требало осмислити упечатљив архитектонски облик новог, хришћанског храма. Прве монументалне хришћанске грађевине су базилике и крстионице. Ранохришћанска базилика је синтеза дворане за скупове, храма и приватне куће. Чувена је била базилика Светог Петра у Риму, срушена у време ренесансе. Базилика има више бродова, а у челу је апсида са олтаром. Базилике нису засвођене, већ су имале дрвене таванице. Посебно важну улогу имало је светло, па базилике имају пуно прозора који осветљавају унутрашњост храма. За разлику од грчког храма, верници се окупљају у унутрашњости храма.





Мазулеј Света Констанца



Део мозаика из Свете Констанце

За разлику од базилика, ранохришћанске крстионице и гробнице имале су централни план, осмоугаони или кружни. Чувен је **мазулеј Света Констанца** у Риму, гроб Константинове ћерке. Мазулеј је централне основе, са вишим централним и нижим спољним делом. Засвођен је, а унутрашњост је испуњена мозаицима (мозаици су се налазили и у базиликама). Мозаик је стара техника, познајемо је још од Сумера, али све до сада мозаицима је недостајала блиставост. У том смислу, хришћански мозаик нема претходника – прави се од стакла, листића злата, блиставих камичака који блистају под усмереним прозорским светлом хришћанских грађевина.



Чувени **мозаици** налазе се у **базилици Сан Аполинаре ал Класе** у Равени (V-VI век). У центру је Свети Аполинаре окружен са 12 оваца, симбол 12 апостола. Христ је у светом врту, ту је и свети крст, пророци Илија и Мојсије, као и три ученика. То је слика преображења са препознатљивим елементима.



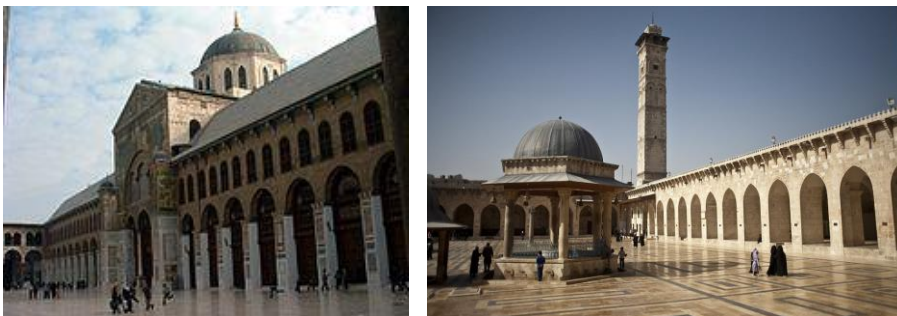
# ИСЛАМСКА УМЕТНОСТ; УМЕТНОСТ РАНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА – КАРОЛИНШКА И ОТОНСКА УМЕТНОСТ; РОМАНИКА

Предмет:  
Основе визуелне уметности 1

Наставник: доц. др Миа Арсенијевић

Почетком VII века рађа се једна нова вера коју је ширио Мухамед, пророк из велике арапске луке, центра троговине али и разврата, града Меке. Иако долази из имућне породице, Мухамед губи своје богатство у младости и зато се жени једном богатом удовицом. Тад почиње да одлази у оближње пећине где доживљава своје прве визије. У Меки Мухамедова 'виђења' нису одобравана па он бива приморан да напусти град и оде у Медину где брзо стиче присталице. Мухамед ће се тек неколико година пред смрт победоносно вратити у Меку где ће уништити паганске реликвије, а метеор Ћабу прогласити једном од највећих светиња Ислама. Касније, сви молитвеници у џамијама биће окренути ка Ћаби.

За Мухамедово доба дефинисани су стубови нове вере, док је сам Куран, света књига Ислама, написан касније. Ислам наводи пет стубова вере и то су: давање милостиње, молитва у одређено доба дана, обавезан пост, веровање да постоји један Бог – Алах, и ходочашће у Меку. Иако је након Мухамедове смрти дошло до низа размирица, најпре око његовог наследника, Ислам је успео да се одржи посебно захваљујући социјалном елементу – Ислам је био отворен ка свим народима, а примамљив зато што је свима давао исте почетне позиције. Само 100 година након Мухамедове смрти Ислам се из Мале Азије проширио до северне Африке и југа Шпаније. Убрзо након Мухамедове смрти написан је Куран, са 114 подељака распоређених по дужини. Муслиманска вера иначе признаје оба завета (Библију), док Куран сматра најновијим, трећим заветом. За многе своје елементе Ислам дугује управо јудаистичко-хришћанској традицији. Оно што пак Ислам одваја од хришћанства јесте чињеница да је овде политичко и верско вођство у рукама једног човека.



Велика џамија у Дамаску

Прве џамије нису имале свој дефинисан облик, битно је било само да се верници моле окренути ка Ћаби. Такође, за Ислам је карактеристично и то да су неретко 'прузимана' друга светилишта и пртварана у џамије. Тако је у Дамаску, у комплексу једног римског светилишта подигнута чувена **Велика џамија**. Испред улаза је двориште са чесмом, јер муслимани пре уласка у храм перу руке и ноге. Муслимуска светилишта често имају и елементе других култура, римске уметности, хришћанства јер су их радили страни мајстори. У прво време су чак на зидним сликама и фигуре људи, јер се сматрало да се забрана приказивања фигура односи само на свети лик, а не и на ликове обичних људи. Забрана приказивања људи долази тек касније.



Велика џамија у Самари



Унутрашњост џамије у Кордоби

Међу најстарије џамије спада **Велика џамија у Самари**. Џамија је правоугаоне основе, са двориштем и 'шумом' стубова која сакрива михраб – место на којем се верници моле. Насупрот михрабу је минаре од печене опеке који овде носи одјеке Вавилонске куле. Минаре је кула са које глас муџзина позива на милитву. Чувена је и **Џамија у Кордоби** (Шпанија), данас претворена у хришћанско светилиште, коју такође карактерише маса стубова који овде носе римске елементе – коринтски капител на који се ослања лук



Алхамбра



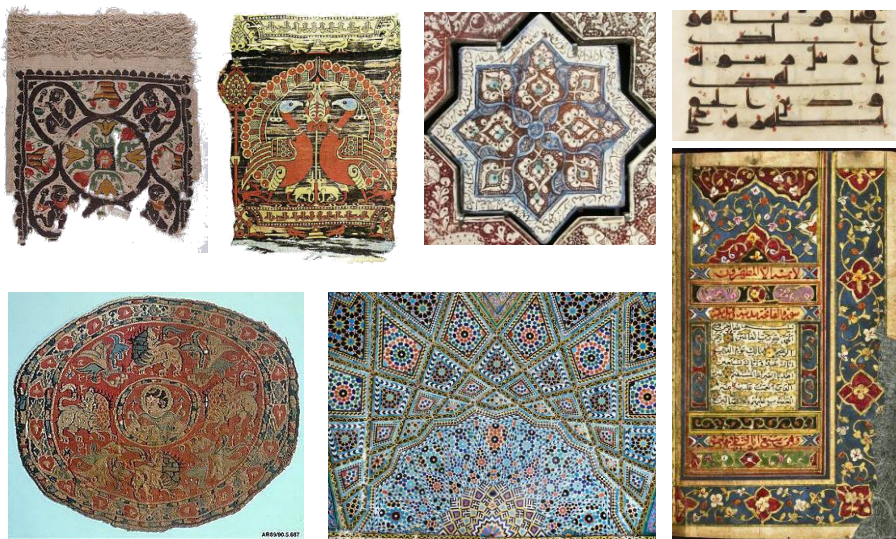
Таџ-Махал

Изузетно китњаст стил одликује палату **Алхамбра** у Гранади, односно комплекс палата са харемом и фонтаном у Дворишту лавова. Изузетно дело исламске уметности представља маузолеј **Таџ-Махал** код Агре у Индији који је у спомен својој жени подигао Шах Џакан. Маузолеј је квадратне основе, засвођен куполом.



Аја Софија (претходно Света Софија)

Када су 1453. године Отомански Турци заузели Византију настаје нови тип џамије. Велику византијску цркву, **Свету Софију**, Турци су претворили у џамију и назвали је **Аја Софија**. Овај чин не само да је огроман хришћански храм претворио у исламско светилиште већ је тај спој визанијске цркве са куполом и исламске џамије са минаретима одредио даљи развој архитектуре исламских светилишта.



У области примењених уметности исламска уметност је дала дела изузетне вредности. Чувене су тканине рађене у доба Фатанида у Египту као и керамичке плочице, све са изузетним мотивима арабески и арапског писма. Изузетно значајни су и илуминирани рукописи, често врло експресивни .

Све до средњег века средиште цивилизације било је у медитеранском појасу и Малој Азији. Током средњег века то средиште се помера ка северној Европи, изнад Алпа.

Иако је средњи век дуго називан 'мрачним', он заправо уопште није био мрачан. У питању је 'раздобље вере', а 'мрачан' период трајао је тек 200 година од Јустинијанове смрти до Карла Великог. Након Константиновог пресељења у Константинопољ, Западно римско царство почело је да пропада. Подручје западне Европе насељавају номадска племена која долазе са истока. Трагови културе ових народа углавном нису сачувани, а ретки пронађени предмети показују да се ради о различитим формама тзв. примитивне уметности која комбинује медитеранску (нађену) и номадску (донету) традицију.

Многи од ових сада еропских народа врло брзо прихватају хришћанство. Оснивају се манастири који су културни центар европског села. У тим манастирима преписује се Библија, а велики број сачуваних илуминираних рукописа одликује изузетна лепота – богатство декорације, стилизација животињских и биљних мотива, префињени колорит.





Прва западно-европска престоница након Рима био је град Ахен који је у VIII веку основао **Карло Велики**, родоначелник каролиншке династије (уметност за време каролиншке династије назива се **каролиншка уметност**). Карлова држава била је прва велика, снажна и организована држава у средњем веку. Интересантно је да садашња слова алфабета потичу из каролиншког писма. 800. године на Божић Папа је крунисао Карла царском титулом. Карло Велики је иначе свом 'варварском' народу желео да усади културну традицију славне прошлости па је око себе окупио највеће интелектуалце и уметнике свог времена како би у свом царству направио велелепне споменике и грађевине. Узор су му били римски споменици па је своју палату **Палетину** подигао по узору на Сан Витале у Равени, док је његова коњичка статуа имитирала чувену статуу Марка Аурелија. Карло Велики сматрао се наследником римских царева и настављачем те традиције.



Иако су поједини каролиншки манастири били осликани ради се о делима незнатне вредности. На западу није било претходне сликарске традиције великих формата па су и ови почеци дали дела скромније вредности. Иапк, каролиншки мајстори засијали су у **илуминирању рукописа**. Преписивала се Библија, као и други верски списи, па и ранохришћански рукописи. По стилу уочљиво је да се ту преплићу медитеранска и номадска традиција, са пуно стилизације која чак води апстраховању. Чувена је илуминација **Светог Матеје** са ауторским портретом, рађена по узору на ранохришћански, антички рукопис.



**Отонска уметност** је уметност на простору данашње Немачке и Француске која се развијала у X и XI веку и представља рану фазу романичке уметности. Заправо, то је уметност која се развијала у Отонској држави.

Након каролиншке ренесансе и распада царства Карла Великог на неколико мањих држава уметност се слабо развија, тек са доласком на власт Отона I 936. године долази до промене и од тог доба можемо говорити о отонској уметности у којој долази до спајања античких елемената и византијске уметности као и ранохришћанске уметности тога времена.

У питању је врло интересантан период историје у којем се већ осећа разлика између источне и западне хришћанске цркве. Одабир папе представљао је велики проблем јер су у том периоду папе неретко биле играчке у рукама римског племства. Убрзо бива успостављен савет кардинала па квалитетни људи у једном периоду долазе на највише позиције у цркви. У доба Отомана цветају Бенедиктински манастири који су прави центри културе, науке и уметности тог доба.

Отон I наставио је идеје и амбиције Карла Великог. Био је велики освајач. Ширио је државу, подржавао уметност, а показао се и као папин заштитник. Крунисан је за цара 962. године. Оженио се Ломбардијском удовицом након чега је и Ломбардија припојена Отонском царству. Од тог периода Отони су сматрани настављачима Светог Римског царства. Отони су у овом периоду водећа нација Европе о чему сведочи и чињеница да се син Отона I оженио византијском принцезом, што је била ствар престижа јер су се Византици сматрали 'вишим' народом.



Цркве су у већини пратиле образац успостављен у доба Карла Великог - базилике са дрвеном таваницом, бочним кулама, али и низом прозора који осветљавају унутрашњост. У ово доба започиње математичко прорачунавање архитектуре које ће се даље развити у романици и готици. Чувена црква из овог периода је **Црква Светог Михаила** из XI века, грађевина изражене симетрије. Такође, овде се види поигравање са кулама, кулицама, стубовима, али и тежња ка једноставности и реду. Унутрашњост је добро осветљена јер се сам Христ везује за светло.



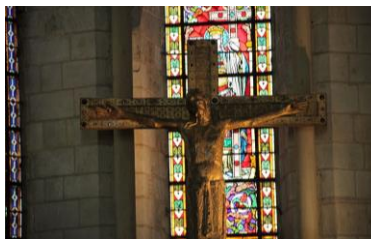
Отон III на престолу

Еванђелист Лука

У ово време у западноевропској уметности долази до повратка монументалне скулптуре. **Герово распеће** је монументалних размера, вајано у снажним, пуним облицима и са добром анаомијом. На Христовом телу и лицу види се патња што је у складу са тадашњом филозофијом, теологијом и уопште историјским тренутком пред 1000. годину када су људи чекали 'смак света'. У подручју илуминираних рукописа направљен је даљи помак – слобода стила, дводимензионалност, снажан колорит.

**Романика** је добила назив по својим чврстим, масивним облицима са облим сводовима - у питању је архитектура која буди сећање на римске грађевине, тзв. 'модо романо'. Романика се најпре развила у архитектури, а онда проширила на скулптуру и сликарство. Обухвата период од XI до XIII века, и што је интересантно, развија се на територији читаве Европе.

У самој Европи се пуно тога променило - доселили су се Германи, а Мађари прихватили хришћанство. У подели друштва настаје један нови слој, грађанство, који ће од сад често бити носиоц уметности. 1054. године дошло је до поделе хришћанске цркве на католичку и православну. Ходочашћа постају популарна, а осим у Рим и Јерусалим, иде се и у ново светилиште у Шпанији, чувено Сантјаго де Кампостела, где се чувају мошти Светог Јакова. Црква Светог Јакова у Кампостели првобитно је грађена у романичком стилу али је времном толико мењана и дограђивана да више не представља праи пример романие архитектуре. У то доба владала је права поама за моштима светаца као и другим верским реликвијама, чак се и трговало њима. У Јерусалиму почетком XI века долази до проблема са Муслиманима, а како би одбранио своје вернике, Папа Урбан II 1095. започиње први од четири крсташка рата. Папа је преузео ту улогу јер у Европи није било другог јединственог владара. На Светој земљи подигнути су многи хришћански манастири, углавном бенедиктинског реда.



**Црква Св. Сернин у Тулузу** грађена је у 'ходочасном стилу', и има типичан план за цркве које су се налазиле на путу ходочасника ка Сантјаго де Кампостели. Основу чини стара римска архитектура – стубови и лукови, полустубови и пиластри чврсто сплетени у један логично повезан ред.



Нотр-Дам-ла-Гранде



Св. Амброђо

На западу Француске јавља се нови тип цркве, тзв. 'дворански стил'. У питању су тробродне цркве са снажним одвајањем између бродова, и сада са фрескама на таваници уместо лукова. Пример такве цркве је **Нотр-Дам-ла-Гранде у Поитиерсу**. Интересантно је и да се ради укупног утиска цркве, предње фасаде знатно уздижу, односно праве се много веће од саме цркве. У Ломбардији је пак постојала непрекидна традиција античке, римске и ранохрићанске архитектуре па романишке цркве овде примају локалне карактеристике. Краљеви Ломбардије сматрају се наследницима римских краљева па се негује традиција римске архитектуре што се види и на **Цркви Св. Амброђа у Милану**.





Катедрала у Шперу

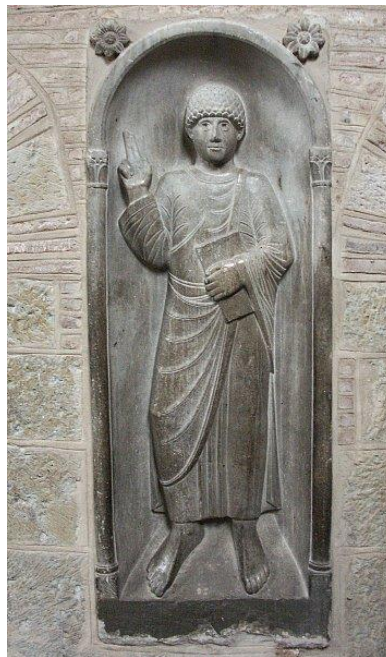


Катедрала са крстионицом и звоником у Пизи

Катедрала у Шперу (Немачка) укршта традицију Ломбардије са отонским наслеђем. Црква има велики прозорски зид и крстасте сводове. Све је монументално, укључујући и високе куле које показују моћ, односно постају ствар престижа. Романици припада и чувена црква са крстионицом и звоником у Пизи (Италија). Као и код других грађевина на Апенинском полуострву, и овде је основа стара римска архитектура; фасада је овде од заленог и белог мермера са украсима по узору на старе римске грађевне.

С обзиром да је крајем V века слободна статуа потпуно ишчезла из западне уметности, а да су каролиншка и отонска уметност тек започеле обнову ове уметничке форме, посвећеност романичке уметности монументалној скулптури може бити изненађујућа. Обнова скулптуре у камену започела је на ходоасничком путу, у Француској и Шпанији – разлог томе је био тај што је скулптура на фасади цркве требало да привуче вернике, некад чак и да утиче на њих. Становништво је већином било неписмено, а порука му се најбоље упућивала сликом (сликовито причање).

Најранија романичка скулптура сачувана је у сркви **Свети Сернин у Француској**. Плошност је главна карактеристика **Апостола**, који још увек делује прилично наивно, посебно у односу на пређашње античке римске и грчке скулптуре.



У романичкој уметности доминирају украсни рељефи на фасадама, а посебна пажња поклања се улазу у цркву који се сматра 'капијом небеског света' - портали су посебно украшени, великих су димензија и зато су сада дељени једним средишњим стубом који се назива тримо. Лук (архиволта), који је такође декорисан, окружује тимпанон на којем је централна тема, најчешће са Христом као централном фигуром. Чувен је **портал катедрале Сен Лазар у Отену** у Француској, са изразито експресивним рељефом који на тимпанону приповеда о одласку у рај, односно у пакао, и те сцене врло сликовито предочава верницима.



Једина сачувана самостална скулптура је скулптура лава. Подигао ју је саксонски војвода Хајнрих Лав испред своје куће у Брауншвигу. Било је непристојно приказати себе па је он одабрао животињу која по његово мишљењу највише подсећа на њега. Могуће је да је узор овом делу била римска вучица. Раде се таписерије, а једна од познатијих је **Таписерија из Бардокса**. Врхунац овог веза представља **Битка код Хејстингса** која прати поделу у три 'линије' – посебно интересантна је доња линија где је орнамент направљен од палих непријатеља.



У романичком сликарству нема великог преокрета као у скулптури и архитектури. Доминира линеарност, плошност, јасноћа боја и линија које често ипак прелазе у пуку декоративност, како је то случај и на представи јеванђелисте Јована. Након 1150. године, под тицајем скулптуре, и сликари се све више труде да прикажу дубону простора. Буди се интересовање за човека и природу, појављују се трубадури који опевају природу, љубав... Састављена је Кармина Бурана, а врло интересантне су и илустрације ове збирке – нема елемената пејзажа већ доминирају елементи тарота.

